

Adnan Duraković*

MASOVNA ATRICIJA I MENADŽMENT KRIVIČNOPRAVNIM ODVRAĆANJEM

SAŽETAK

Generalna prevencija, kao jedna od funkcija kažnjavanja, pored resocijalizacije i retribucije se ostvaruje zastrašivanjem, čime se postiže odvratanje od činjenja krivičnih djela. U radu se obrađuje uloga međunarodnog krivičnog pravosuđa u odvratanju od masovnih humanitarnih atricija/ubijanja koja su definisana krivičnim djelima ratnog zločina, zločina protiv čovječnosti i genocida. Komparirani su efekti teorije odvratanja u nacionalnim krivičnim sistemima, zahtjevi koje postavlja teorija odvratanja, specifičnosti počinitelaca i uslova kod međunarodnih krivičnih djela da bi odvratanje funkcionisalo. U radu su korištne studije efekata kažnjavanja, studije o ekonomskoj prirodi ratova, studije o ulozi informacija iz bitaka za odlučivanje lidera u ratu, studije o karakteristikama počinitelja masovnih atricija i efekata postojećih nacionalnih kaznenih sistema na masovnu atriciju, studije o planiranju operacija zaustavljanja masovnih atricija, doktrinarna stajališta teorije odvratanja koja je stub nauke krivičnog prava, radovi vezani za unutrašnji konflikt i pobunu, kriminološki profili učinilaca masovnih atricija i pobuna, radovi vezani za upravljanje strahom počinitelaca u vrijeme izvršenja krivičnog djela, kao i strahom od kažnjavanja kao preduslovom odvratanja. Rad počinje kompariranjem uloge krivičnog pravosuđa u kontroli vođenja rata u nacionalnim državama. U stabilnim demokratijama sa jakim institucijama se garantuje da su svi domaći građani zaštićeni krivičnim zakonom, a građani neprijateljske države u ratu međunarodnim pravom. U propalim i slabim državama krivično pravosuđe se ne primjenjuje prema svim domaćim grupama jed-

* Doc. dr., Pravni fakultet Univerziteta u Zenici.

nako. Umjesto toga, dijelovi vlastite populacije- civila se vide kao vanjski neprijatelji, prema kojima država ili zajednice koje nastoje postati država i koje vrše njena ovlaštenja usmjeravaju smrtonosnu vojnu silu čime dolazi do kriminalizacije rata kao cjeline. Političke i vojne elite sprovede kroz masovna ubijanja svoje politike i strategije koje imaju obilježja zločina po međunarodnom pravu. U uslovima u kojima unutrašnja medijacija ne funkcioniše, krivično pravosuđe svoju ulogu retribucije i odvracanja može doživjeti tek sa međunarodnom vojnom intervencijom u različitim formama, uključujući i samopomoć žrtve kao vid neformalnih sankcija koje odvracaju, suzbijaju i neutrališu počinioce, a što je preduslov za djelovanje međunarodnih tribunala.

Ključne riječi: međunarodno krivično pravo, odvracanje, teorija odvracanja, masovna atricija.

UVOD

U radu će se pokušati dati odgovor na pitanje postavljeno glavnom i pomoćnom hipotezom koje glase:

Hipoteza H1: Da li međunarodno pravo i institucije - međunarodni i nacionalni sudovi, diplomatija i snage vojne intervencije koje provode međunarodno pravo odvracaju počinitelje međunarodnih krivičnih djela od humanitarnih atricija.

H2: Da li se može napraviti poređenje sa nacionalnim sistemom odvracanja koji se zasniva na klasičnoj doktrini odvracanja u krivičnom pravu u primjeni međunarodnog prava (krivičnog, ratnog, humanitarnog i javnog) koje se koristi za suzbijanje humanitarnih atricija.

U radu su korištene različite studije koje nisu homogene i obuhvataju krivično pravo, vojnu taktiku, ekonomiju, kriminologiju, a čijim ukrštanjem ću pokušati osvijetliti bar dio problema, s obzirom na njegovu specifičnost. Specifičnost međunarodnih zločina se ogleda u vrsti krivičnih djela koji su masovni, teški i koji se čine kao kolektivni kriminal, u kojem ulogu igraju državne institucije ili subjekti koje žele postati država ili državni agenti, a pravdu u propalim ili slabim zemljama u kojima nije uspjela nacionalna medijacija, sprovede snage međunarodne zajednice koje se oslanjaju na stalni tribunal ili međunarodne ad-hoc ili mješovite tribunale. Uočit ćemo razliku između ratovanja i krivičnog pravosuđa i kako jedno utiče na drugo, kao oblik kolektivne igre, koja po mnogo čemu iskače iz paradigme klasičnog -nacionalnog krivičnog prava.

1. GLAVNI DIO RADA

1.1. Razlika između poslova krivičnog pravosuđa i vođenja rata

Masovne atricije počinjene¹ u oružanim sukobima se samo djelimično mogu odvratiti prijetnjom procesuiranjem pred krivičnim pravosuđem (domaćim ili međunarodnim) ili se samo djelimično mogu suzbiti intervencijom krivičnog pravosuđa zbog niza faktora koji prevazilaze okvir krivičnog pravosuđa i koji utiču na njega, čineći ga nemoćnim. Krivična kontrola društva putem krivičnog pravosuđa na jednoj i poslovi vođenja rata -ratovanje na drugoj strani su odvojene sfere društva i prava koje se ipak u određenoj tački dotiču. Ta tačka se označava kao kriminalizacija rata koja poprima forme zločina počinjenih za vrijeme oružanih sukoba. Rat je fenomen daleko širi nego je to krivično pravo i on se ne može objasniti niti urediti u potpunosti preko krivičnog prava. Iskakanje iz suštine ratovanja ili borbe u bitkama i usmjeravanje napada na prava i slobode određenih kategorija lica, kao i atriciju civila u miru ili ratu u širokim razmjerama je tačka kriminalizacije rata. Situacija je tim složenija što rat nije zabranjen kao cjelina, nego samo neka od ponašanja, a koja zbog prirode samog rata dodatno komplikuju zahtjeve koji se stavljaju pred krivično pravosuđe da ta ponašanja označi kao kriminal.

Nasilje suverenih država je, po klasičnom principu doktrine suverenosti, iznad krivičnog prava i nije kriminalno nasilje. Rat je nastavak politike države drugim sredstvima i kao takav sam je politika. Klasično ratovanje je oružani konflikt između suverenih nacija sa političkim ciljevima, koja u isti mah ima formu nasilja i formu suzbijanja nasilja. Rat se okončava ili predajom ili prekidom vatre, u skladu sa političkim ciljevima i mogućnostima države da se bori. Rat je u isti mah i zločin i krivična pravda ujedinjena u jedinstven proces. Prepreka kriminalizaciji rata je uvijek bila u tome da nije postojala treća strana koja je bi bila jača i iznad obje strane i koja bi mogla djelovati kao jedna vrsta globalnog sistema krivičnog pravosuđa da odluči koje žrtva, a ko počinitelj i da može dovesti počinitelja pred sud.

¹ Ovo se odnosi na ona ubijanja koja nisu dopuštena po međunarodnom pravu. Atricija je vojni pojam koji označava nanošenje neprijatelju gubitaka u živoj sili kao mjere uspjeha u ratu. Ovaj kriterij uspjeha u savremenom vođenju kampanje je prevaziđan, ali ipak ostaje jedan od oslonaca koji vodi pobjedi. Kao takvog ću ga koristiti u radu kao sinonim za sve vrste ubijanja u oružanim sukobima, kako onih dopuštenih, tako i nedopuštenih po međunarodnom pravu. Pojam nije u pravnoj upotrebi, bar ne u literaturi na ovim prostorima, ali se spominje u knjizi Ministarstva mornarice, Komanda korpusa marinaca autora: A.M. Gray, *Campaigning*, a prevod S. Cikotić, *Operatika*, Federalno ministarstvo odbrane, 1998, 44., jer bolje nego svi drugi pojmovi zadovoljava potrebe ovog rada. Sličan pojam u engleskom jeziku je atrocities, što označava zvjerstva, pa će se gornji pojam odnositi upravo na ovu sadržinu nezakonitih ubijanja ljudi koja predstavljaju zločine.

1.2. Razlika između krivične kontrole populacije i obaveze građana prema ratnim naporima

Krivična kontrola nad populacijom i kontrola populacije u ratnim naporima su dva procesa koja su suprotstavljena, ali u demokratiji se nastoji napraviti balans dajući prednost trenutno važnijem zahtjevu. Krivična kontrola je kontrola socijalnih odnosa nastalih povodom krivičnog djela preko krivično-pravnih agencija koje događaj, odnosno djelo, doživljavaju kao svoju stvar. Generalna javnost je putem agencija pasivizirana i onemogućava joj se miješanje u vođenja krivičnog postupka, zabranjuje se uzimanje pravde u svoje ruke, a sa druge strane daju se garancije svim stranama u postupku da će se stvar, odnosno krivnja optuženog riješiti van svake razumne sumnje² zbog karakteristika personala koji vodi postupak i procesnih garancija u smislu prikupljanja i prezentiranja dokaza. Rat je pravo države ili subjekata kojima međunarodno pravo daje to pravo, a ne pojedinca ili grupe da politiku vode nasiljem. Istina, i pojedinci i grupe primjenom nasilja žele ostvariti političke ciljeve, ali se zbog prirode tog nasilja oni i dalje podvode pod unutrašnje pravo koje je isključivo stvar suverenih država da održe određeni *status quo* u sferi političkih i ekonomskih odnosa. Upotreba nasilja kroz taktiku organiziranog kriminala poprimila je zabrinjavajuće razmjere, kako po širini, takoi po intenzitetu, da se za neutralizaciju takvih grupa i pojedinaca primjenjuju specijalne taktike i formacije koje iz sfere vojske prelaze u policiju, čime dolazi do stvaranja paramilitarnog okruženja za djelovanje krivičnog pravosuđa. Cilj krivičnog pravosuđa nije više samo identifikacija i privođenje osumnjičenih zbog njihove opasnosti, nego prije svega njihova neutralizacija po principu živ ili mrtav. Sa pojavom terorizma i drugi standardi iz vojne taktike ušli su u krivično pravosuđe na osnovu sumnje koja nije dovoljna za sudsku osudu da bi mu se uskratila određena prava i da bi se odredilo duže vrijeme za ispitivanje ili djelovanje prema pojedincima na osnovu poklapanja sa profilom teroriste, interniranje ili čak vansudske likvidacije.

Vojske su doživjele promjene u tehnološkoj modernizaciji koja vođenje rata svodi na djelovanje u virtuelnom prostoru slično video igrama. Takvom ratu parira asimetrično ratovanje grupa pobunjenika i terorista koji kombinuju kriminalno djelovanje sa onim koje je dozvoljeno u okviru međunarodnog ratnog i humanitarnog prava, jer otvoreno ne nose oružje, kriju se u gradovima među civilima, biraju civile za mete, a označavaju ih kao teroriste i ratovanje koje je dozvoljeno-pobunjenici. Snažni globalni

² J. LeaCrime, „War and Security: from the criminalisation of war to themilitarisation of crime control”, 2007, Predavanja održana naUniversity of Brighton, UK iz Novembra 2006, [http://www.bunker8.pwp.blueyonder.co.uk/misc/crimwar.htm/\(17.7.2012\)](http://www.bunker8.pwp.blueyonder.co.uk/misc/crimwar.htm/(17.7.2012)).

mediji omogućavaju da se prenose slike masovnih atricija i ubijanja, kao i kršenja međunarodnog humanitarnog i ratnog prava, čak i uz pojačane napore cenzure, oslikavajući taktike ili ponašanje vojne i političke elite u vođenju rata. U klasičnom ratu svaka strana je stanovništvo na sopstvenoj teritoriji posmatrala kao dio svog stanovništva i prema njemu vršila krivičnu vlast, dok se stanovništvo suparničke strane doživljavalo kao neprijateljsko i prema njemu su primjenjivani zakoni humanitarnog prava i ratnog prava, zavisno da li su bili neborci ili borci. U toku samog rata neka važna prava građana koje štiti krivično pravo bivaju suspendirana u većoj ili manjoj mjeri. Od građana se traži posebna žrtva, od mobilizacije do učestvovanja u ratnim naporima, uključujući da budu oprezni i prijave svako djelovanje koje to može omesti, a to je daleko šire nego što krivično pravo može zahtijevati od građana da prijavljuju krivična djela. (npr. prijavljivanje dezertera, onih koji govore suprotno vladinoj politici rata, prijavljivanje sumnjivih osoba, uključujući i one pojedince koji pripadaju sumnjivim grupama koje su označene kao neprijateljske). Sve je u atmosferi borbe i želje da se stvori atmosfera za uništenjem neprijatelja. Sudovi u međuvremenu ... “ ne rade ništa za zatvorene, niti da osiguraju njihovu slobodu, da sačuvaju njihova prava koja posjeduju pod zakonima, da ograniče zakonitost akcija ministarstva unutrašnjih poslova, ili da obezbijede kompenzaciju kada su stvari pošle naopako”.³ U demokratijama se takve situacije smatraju kao izuzeci i nastoje se ograničiti kontrolom od strane snažnih institucija, ali ni to nije posve lako.

Problem se pojavljuje onda kada država posmatra određene grupe ili etničke zajednice koje žive na njenoj nacionalnoj teritoriji, kao neprijateljske državljane. U zemlji u kojoj je politička i vojna elita postavila ciljeve rata koji su sami po sebi kriminalizirani, tada ne možemo govoriti niti o bilo kakvoj mogućnosti da krivično pravosuđe štiti zakon i prava građana - što opet ne umanjuje krivičnu odgovornost onih koji čine sistem krivičnog pravosuđa, tako da izuzeci postaju pravilo u ratu koja čini sam rat kriminalnim. Jedini način sprovođenja pravde u tim situacijama je retrospektivno prema strani koja je izgubila rat. Jedini način odvratanja, sprječavanja ili umanjivanja atricija, politicida ili genocida⁴ je preko međunarodne zajednice, odnosno pojedinih zemlja koje intervenišući u unutrašnje poslo-

³ J. LeaCrime, „*War and Security: from the criminalisation of war to themilitarisation of crime control*”, 2007, Predavanja održana naUniversity of Brighton, UK u novembru 2006 <http://www.bunker8.pwp.blueyonder.co.uk/misc/crimwar.htm> / (17. 7.2012).

⁴ Državno sponzorisano nasilje je smrtonosna politika koju provodi država protiv svog vlastitog naroda. Genocidi su masovna ubijanja u kojima su žrtve definisane preko povezivanja sa pojedinačnom grupom, odnosno zajednicom. Politicidi su masovna ubijanja u kojima su žrtve definisane primarno preko termina njihove hijerarhijske pozicije ili političkog suprostavljanja režimu u dominantnim grupama. U oba slučaju postoji namjera dijela agresora da uništi ciljanu grupu “djelimično ili u cjelini”. Prema: M. Krain, „International Intervention and the Severity of Genocides and Politicides”, *International Studies Quarterly*, Published by Blackwell Publishing USA, 49/2005, 364.

ve država pokušavaju zaštititi ugrožene grupe. Stoga ključno za djelovanje sa državama terora je u tome da se ostvari nadzor nad situacijom u kojoj se dešavaju masovne atricije i drugi zločini kako upotrebom high tehnike, low tehnike, od svjedoka na terenu, predstavnika novinara ili humanitarnih i nevladinih organizacija, kao i da se napravi lanac očuvanja dokaza. To najčešće čine druge države, kako susjedne, tako i moćne vojne sile koje imaju kapacitete za monitoring i djelovanje širom svijeta.

Šta više, bilo koji pristup studiranja efekata intervencije na ozbiljnosti tekućih genocida ili politocida mora se fokusirati na to kako intervencija utiče na ponašanje počinitelja. Studije intervencija u etničkim i građanskim ratovima fokusirale su se na efekte intervencija na proces donošenja odluka i akcija svake strane u konfliktu zato jer su takvi konflikti donekle simetrični. Genocidi i politocidi, kao i široka skala političkog nasilja unutra državnih granica su, po definiciji, politike i izbori sačinjeni od strane racionalnih počinitelja o smrtonosnim akcijama protiv određene ciljane populacije. Ova "konačna rješenja" su strategije određene i implementirane od strane počinitelja da dovrše svoje najznačajnije ciljeve, svaku prijetnju vlasti i riješe svoje najsloženije unutrašnje probleme.⁵

Posebno je složen slučaj odnosa krivičnog pravosuđa sa tzv. virtuelnom ili samoproglashenom državom koja, za razliku od tradicionalnog koncepta države, razlikuje vanjske neprijatelje i vlastite građane, a time razlikuje ratovanje i krivično pravosuđe, posmatra dio svog stanovništva kao vanjske neprijatelje.⁶ Danas se eksterni neprijatelj internalizirao kao prijetnja ljudskim pravima i globalnom društvu što zahtijeva reakciju UN koji, u ime ljudskih prava, djeluje, ali ne više u interesu države, legitimizirajući policijsku akciju vojnom silom koja djeluje sa neredima. Time "rat postaje policijska akcija sa drugačijom silom koja poprima etičku funkciju i čime rat postajen uzvišen." Time se miješanje u unutrašnje poslove vidi kao način rješavanja problema unutrašnjih poslova.⁷

Neutralizacija počinitelja je preduslov za dostizanje nekih od svrha kažnjavanja, uključujući i odvracanje. Međunarodni sudovi će dati doprinos u neutralizaciji sadašnjih i budućih nasilja. Da bi se to postiglo postoji debata o kontinuiranom razvijanju efektivnih mehanizama koji će doprinijeti procesu neutralizacije počinitelja masovnih atricija, efektivnom mehanizmu procesuiranja i kažnjavanja počinitelja, a tome je doprinijelo i osnivanje ICC-a⁸.

⁵ M. Krain, „*International Intervention and the Severity of Genocides and Politocides*”, *International Studies Quarterly*, Published by Blackwell Publishing USA, 49/2005, 365.

⁶ J. LeaCrime, „*War and Security: from the criminalisation of war to themilitarisation of crime control*”,

⁷ *Ibid.*

⁸ G. Gallón, *DETERRENCE: A DIFFICULT CHALLENGE FOR THE INTERNATIONAL CRIMINAL COURT*, The Kellogg Institute for International Studies, 2000. <http://kellogg.nd.edu/publications/workingpapers/WPS/275.pdf>.

“The responsibility to protect”- “R2P” je princip usvojen na The UN’s *2005 World Summit Outcome Document* koji treba da osigura da međunarodna zajednica nikada više neće doći u situaciju da ne uspije da se suoči sa genocidom ili drugim velikim kršenjima ljudskih prava. “R2P” je kao takav usvojen od strane predstavnika država i vlada koji je održan u Generalnoj skupštini UN-a. Usvojeni principi su⁹: da država ima obavezu da zaštiti njene građane od masovne atricije, međunarodna zajednica će joj pomoći u tome, ukoliko zemlja propusti da djeluje adekvatno, obaveza da se djeluje pada na širu zajednicu država. Izričito je postavljeno ograničenje primjene norme na četiri tipa masovnih atricija: genocide, etničko čišćenje, ratne zločine i zločine protiv čovječnosti. “The 2001 report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty” formulisao je princip “the responsibility to protect”, kao princip koji se ne fokusira na pravo drugih da interveniše, nego kao dužnost i odgovornost svih zemlja da zaštite stanovništvo koje je izloženo riziku. Ovo vodi do pitanja koliko je odlučivanje o ovako važnom pitanju stvar samo unutar Savjeta bezbjednosti, kao i o spremnosti da se individualno djeluje.

“Mada je ideja o ustanovljavanju internacionalne doktrine humanitarne intervencije generalno ustanovljena, normativni principi „odgovornosti da se zaštiti“ je u procesu nastanka. Politički prije nego pravni koncept, odgovornost da se zaštiti fokusirao se na državnu odgovornost prema svojoj populaciji i na odgovornosti međunarodne zajednice kada država ne uspije da to ispuni sama.”¹⁰

Odgovornost da se zaštiti ne stvara nikakvu novu pravnu obavezu, ali on je značajan politički alat za oblikovanje normativnog terena za intervenciju u nekoliko aspekata. Prvo, za one režime koji bi možda počinili masovne zločine ili dopustili da se dese unutar njihovih granica, poništava se snažan argument kao što je suverenitet države koji ih štiti od međunarodnog miješanja. Drugo, on naglašava odgovornost da se djeluje kada je režim u većem kršenju izvjesnih obaveza, obezbjeđujući politički momenat za akciju međunarodne zajednice. Ako ekskluzivno oslanjanje na UN-ov Savjet bezbjednosti za intervenciju ne uspije da zaustavi masove zločine na adekvatan način, druga alternativa je da se kreiraju nove međunarodne institucije koje bi bile u stanju da reaguju i koje bi bile efektivnije.

U ranijim godinama to je bila stalna koalicija demokratskih zemlja koje bi djelovale zajedno, ako Savjet bezbjednosti to ne učini. Zagovornici

⁹ ABOUT THE RESPONSIBILITY TO PROTECT, PARLIAMENTARY HEARING AT THE UNITED NATIONS, New York, Background document: Session I, 20-21 November, 2008, <http://www.ipu.org/splz-e/unga08/s1.pdf> (10.08.2012).

¹⁰ M. C. Waxman, *Intervention to Stop Genocide and Mass Atrocities International Norms and U.S. Policy*, Council Special Report No. 49, The Council on Foreign Relations (CFR), 2009, 10.

vjeruju da bi takva intervencija bila legitimnija, nego ona UN-ovog Savjeta bezbjednosti, jer bi bila u pozadini pokrenuta od strane liberalno demokratskih načela i efektivna, zato jer će se manje gledati da se zadovolje potrebe najmanje pet stalnih članica Savjeta bezbjednosti. Novi međunarodni institucionalni aranžmani mogu se takođe izgraditi na postojećim, kao što je NATO i koji neće zamijeniti UN Savjet bezbjednosti, ali umjesto njega je spreman da djeluje kada se to kolektivno zahtijeva među njihovim članstvom.

Mary Kaldor pokušava da klasifikuje prirodu ovih novih konflikata.¹¹ U tom konfliktu se ne bore vojne snage državnih rivala, nego se sukob dešava u kontekstu sloma države, u kojem učestvuje šarenilo paramilitarnih formacija, lokalnih gospodara rata, kriminalnih bandi, policijskih snaga, plaćeničkih grupa, regularnih armija i odmetnutih dijelova regularnih armija. Drugo, ove forme ratovanja ne zahtjevaju sve funkcije koje klasična mobilizacija zahtjeva npr. kohezije. Umjesto toga one stvaraju raspad u formi izbjeglica, destabilizacije ekonomije, političkog sistema i dovode do prenošenja konflikata u susjedne zemlje. Ovaj tip ratovanja se ne finansira klasično preko državnih poreza i ratnih napora nacionalne privrede, nego kroz pljačku, podršku dijspore ili susjednih zemalja koje su umiješane u rat, nelegalnu trgovinu drogom i oružjem, ali i rijetkim mineralima, kao što su dijamanti i eventualno nafta. Ovakvi izvori problema i nosioci borbe se lako kriminalizuju, pogotovo ako ta kriminalizacija dolazi iz vanjskog izvora. Intervencija NATO-a i UN je usmjerena na dostavljanje humanitarne pomoći, održavanje mira nekada i podršku jednoj strani da izvrši mobilizaciju i ojača vojne napore da preokrene rat. To je učinjeno u Libiji i kroz podršku u Siriji (opaska autora). Takva intervencija se doživljava kao kosmopolitsko policijsko djelovanje, pa su tako i snage koje djeluju kombinacija vojnika, policajaca i drugih koji trebaju uspostaviti pravdu. Cilj napada kod ovih sukoba i od ovih formacija su civili, što poprima genocidalne proporcije, a razlika između rata i kriminala postaje nejasna. Razlikovanje između civila i vojnika je moguće u nacionalnim granicama u kojima granice države i karakter civilne populacije ne dolazi u pitanje. Kada se država vidi kao potreba da se izrazi etnički identitet, tada se pokretanje populacije sa prostora gdje žive generacijama postavlja kao cilj rata, da bi se uspostavila etnički čista država. Realizacija tog projekta odvija se na sadistički nasilan način silovanjima, zločinom protiv čovječnosti i genocidom, čime se radi o kriminalu velikih razmjera. Dok se klasičnim ratovanjem država smatra odgovornom za red na teritoriji koju kontroliše, ovo novo ratovanje razara jedinstvo zajednice, zakon, red, ekonomsku

¹¹ Prema: J. LeaCrime, „War and Security: from the criminalisation of war to themilitarisation of crimecontrol”.

stabilnost, čime generiše nove kriminogene efekte devijantnog vođenja rata. Rat postaje sredstvo za realizaciju kriminala kao u Jugoslaviji.”¹²

Generalno sve slučajeve možemo podvesti pod pojam pobune ili pokušaju sloma države protiv koje međunarodno pravo daje suverenim državama da sprovode krivično-pravnu silu, i to se, osim izuzetno, pod iznimno strogim kriterijima, smatra unutrašnjom stvari države, a pobunjenicima je u vrlo malo slučajeva dat status zaraćene strane i status boraca. Ključni pogled na rat je da je on povezan sa odlučivanjem ko će i kako vladati i upravljati određenim prostorom, kao i za postizanje bilo koje druge prevlasti kada se mirnim putem to nije moguće dobiti. Da bi se govorilo o ratu konflikt mora biti stvaran, vidljiv, namjeren i rasprostranjen, sa određenim nivoom upotrebljene sile, a ne prikriven i latentan.¹³ Teorija rata je podjeljena u tri dijela: 1) *jus ad bellum* koji obuhvata otpočinjanje rata, 2) *jus in bello* koji podrazumijeva pravo koje se primjenjuje u ratu i 3) *jus post bellum*, pravo uspostave mira i mirovnog sporazuma i faze okončanja rata. Pošto su politički lideri odgovorni za upotrebu vojne sile, to su oni i odgovorni za primjenu prava *jus ad bellum*, odnosno zločin protiv mira. Za pravedan rat potrebno je ispuniti kumulativno šest principa¹⁴: Pravedan razlog, jer agresija može biti usmjerena protiv dvije vrste bazičnih prava, prava države i prava građana. Pravo države je pravo na politički suverenitet i pravo države na teritorijalni integritet. Prava građana se realizuju putem vlada, odnosno preko prava koja su data državi. Ako država odnosno vlada to realizuje u punom interesu građana, onda je ona legitimna, uključujući i pravo da odluči da ide u rat, u protivnom vladanje legitimna. Međunarodno pravo daje set kriterija za procjenu legitimne vlade. Legitimnost se procjenjuje kroz priznatost vlade od strane njenih građana i od međunarodne zajednice, iako država ne ugrožava i nepovrjeđuje prava drugih država u međunarodnoj zajednici, niti krši prava svojih građana. To je od ključne važnosti za unutrašnji konflikt, odnosno građanski rat. Agresija se prema tome može počinuti, kako preko, tako i unutar svojih granica. Ispravna namjera, odgovarajući autoritet i javna izjava, krajnje sredstvo, vjerovatnost uspjeha na ishod situacije i proporcionalnost svih zala i pravedne svrhe od rata su ostali uslovi.

Politička krivična djela, odnosno politički kriminal je kriminal elite koja želi da se domogne vlasti ili da izmijeni postojeće odnose moći, vlasti, tokova novca i kao takav mora imati podlogu u ekonomskom kriminalu kako bi se kontinuirano održavala spirala nasilja koja poprima sve češće

¹² J. LeaCrime, „War and Security: from the criminalisation of war to themilitarisation of crime control”.

¹³ Prema: War,<http://plato.stanford.edu/entries/war/>,Stanford Encyclopedia of Philosophy, First published Fri Feb 4, 2000; substantive revision Thu Jul 28, 2005.

¹⁴ Prema: War,<http://plato.stanford.edu/entries/war/>,Stanford Encyclopedia of Philosophy, First published Fri Feb 4, 2000; substantive revision Thu Jul 28, 2005.

formu ili je okvir za izvršenje međunarodnim krivičnih djela sui generis u unutrašnjem sukobu. Masovni zločini počinjeni u unutrašnjim konfliktima postavljaju pitanje profila ovih krivaca, odnosno njihovu klasifikaciju, kao i metodiku otkrivanja i sprječavanja ovih krivičnih djela¹⁵. Aktivnosti državne elite i aktivnosti državi suprostavljenih grupa kojima se narušava postojeći odnos u društvu, za daljne potrebe rada, označit ćemo terminom pobuna, kao izrazom za nasilni politički kriminalitet velikih razmjera.

Pitanjem pobune i profila krivaca u Pariskoj komuni bavio se i Lombroso. "Takvi pobunjenici su, po pravilu, zločinci, krivci, zaslužuju da se naučno ispituju i, po pravilu, približavaju se, prema njihovim ispitivanjima, grupi krivaca ludaka, anormalnih lica. Pobune dižu iz želje za vlašću¹⁶ radi ostvarenje nekih fiks-ideja ili čak iz patološke mržnje prema društvu. Koliko je cjelokupno ovo učenje vezano za uspon građanske klase na vlasti, vidi se iz stava Lombrosa-Laschi-a prema "pobunama" čiji su savremenici bili. Za ilustraciju gornje tvrdnje navodimo odnos Lombroso Lashia prema Pariskoj komuni i komunarima. Lombroso je primjenjivao svoj metod ispitivanja krivaca (zločinaca) i na pariske komunare, odnosno poznatije i istaknutije vođe Komune. Ispitujući i analizirajući izvjesna duhovna svojstva i karakteristike poznatijih vođa Komune, Lombroso je pokušao da dokaže da su to u većini bili anormalni, patološki tipovi, čak obični kriminalci, koji su već ranije bili više puta osuđivani za razna krivična djela."¹⁷

¹⁵ Oni prevazilaze političke delikte, pobune, nereda i građanske ratove kakve smo poznavali u prošlosti, a koji su bili bili usmjereni na čisto političko dobro ili su imali mješoviti karakter kao što su koneksna i kompleksna krivična djela (ubistvo vladara, paljevina ili uništavanje u pobuni) i poprimaju karakter krivičnih djela protiv međunarodnog prava i čovječnost: ratnih zločina, zločina protiv čovječnosti i genocida.

¹⁶ Charles Taylor, bivši predsjednik Liberije koji je optužen za najteže zločine u Liberiji je prvo ukrao novac kao ministar od režima Samuel, jednog od najbrutalnijih režima u Zapadnoj Africi. Potom je pobjegao u SAD gdje je bio uhapšen od FBI-a da bi potom pobjegao iz federalnog zatvora gdje je čekao ekstradiciju. Sakriva se u Libijskoj pustinji, odakle je sa grupom pobunjenika svrgnuo prethodni režim od koga je ukrao pare. Nakon toga je bio upetljan u građanski rat u Liberiji koji je trajao 7 godina. Nakon što je ušao u glavni grad Liberije 2003. Taylor se umiješao u dva građanska rata u Sjeverna Leoneu i Guinea. Optužen za djela u Sjeverna Leoneu. On je kao ličnost očigledno sklon velikom političkom riziku i nije ga moguće odvratiti od prilike da koristi javnu službu za privatne interese. Prema: J. KU/J. NZELIBE, "DO INTERNATIONAL CRIMINAL TRIBUNALS DETER OR EXACERBATE HUMANITARIAN ATROCITIES?", Washington University Law Review, VOLUME 84,4/ 2006, 810.

¹⁷ „Među pedeset fotografija pariskih komunara, koje su mu stajale na raspoloženju, a na koje je primijenio svoj metod ispitivanja, Lombroso nalazi da samo 23 komunara imaju normalnu fizionomiju, 11 ih ima izvjesne anomalije, 6 su izrazito zločinski tipovi, a 5 su sa oznakama ludaka. Oslanjajući se na Du Campa-a i Despin-a, Lombroso tvrdi da su gotovo sve vođe Pariske komune imale karakterne oznake "moral insanity" ljudi, a naročito nagon za razaranjem, apsolutnunesposobnost za organizaciju, zločinačke nagone u formi suludih agresivnih ideja, zatim apsolutnu bezosjećajnost i bezdušnost. General Megy je "ubica policijskih agenata", Eudos "Palikuća palate Legije časti", Chaudon je "kradljivac", Benot "falsifikator i potpaljivač Tiljerija", Parnet "više puta osuđivan radi prevara i falsifikata, Chapitel "više puta osuđivan radi krađa i drugih zločina". Da mu se ne bi prebacilo da je pristrasan i da se oslanja samo na podatke najljućih protivnika Pariske komune, Lombroso se u svom "objektivizmu" zatim oslanja na izjave "jednog od najfanatičnijih članova Komune Jules Valle-a, koji je, kako kaže Lombroso, poznavao degenerativna svojstva i zločinački temperament svojih drugova. Citirajući radi vjerodostojnost kako su se komunari "hanibalski oduševljavali ubistvima svojih protivnika i drugim divljim ispadima", Lombroso konstatuje da je veliki broj zločinačkih elemenata bio zastupljen kod mnogih komunara." Prema: C. Lombroso/R. Laschi : Der Politische Verbrecher und die Revolution Band, I, II, Hamburg, 1892., 235, 256-258., a prema: B. Ibrahimpašić, *Politički delikt: prilog učenju o krivičnim djelima protiv države*, Veselin Masleša, 1963, 21.

Pojam oružane pobune – ustanka nije zakonom određen pojam, već se taj pojam izvodi iz stavova sudske prakse i iz stanovišta teorije krivičnog prava. U tom smislu oružana pobuna se definira kao organizirana akcija individualno neodređenog broja naoružanih osoba, koja je upravljena na to da se nasilno ostvare neki ciljevi, a najčešće na ugrožavanje ustavnog poretka ili sigurnosti zemlje.¹⁸ Pobunu ekonomisti vide kao manifestaciju krajnjeg protesta u obliku masovnog organizovanog kriminala. Neosporno je da postoje razlike između ova dva pojma, ali i pobuna je vid masovne otimačine i otimačine velikih razmjera od produktivnih proizvodnih aktivnosti.¹⁹ To nije kriminal bandi, niti kriminal zločinačke organizacije, to je kriminalni biznis na znatno većoj razni. Postoje neke značajne razlike pobune u odnosu na klasični organizirani kriminal. Prije svega potreba za istupanje u javnosti, čak i na međunarodnoj sceni radi prikazivanja snažnih motiva i nezadovoljstva, kako bi se učinili poznati javnosti i kako bi se opravdala spirala nasilja. Na tim osnovama se zatim vrši regrutacija i propaganda. Legitimizacija razloga za nasilje upravo pravi distinkciju između legitimne oružane borbe i terorizma ili banditizma.²⁰ Rat ne nastaje između bandi i pojedinaca nego, između političkih zajednica koje su države ili imaju namjeru postati države. Pojedine grupe za pristisak i teroristi mogu biti političke zajednice, jer imaju aspiracije na državu ili uticaju njoj.²¹

Međunarodno ratno pravo ustanovljeno je kako bi se regulisali sukobi između država, a ne u građanskim ratovima u kojima se pobunjenicima priznaje status zaraćene strane vrlo rijetko. Tim prije, vrlo je teško odrediti kada unutrašnji nemiri prerastaju u unutrašnji sukob i time izlaze iz okvira domaćeg krivičnog zakonodavstva i kada se primjenjuje međunarodno pravo. To je onda kada domaća vlada nema kontrolu nad situacijom, a snage pobune su u stanju da kontrolišu dio državne teritorije i da vode usaglašene i planske vojne operacije i poštuju obaveze Drugog protokola iz 1977. godine.²²

¹⁸ Učinitelj krivičnog djela može biti svaka osoba koja je učesnik u oružanoj pobuni i to kao sudionik, organizator ili kolovođa. Sudionik je svaka osoba koja preuzima radnje oružane pobune, kolovođa je osoba koja neposredno rukovodi nekim akcijama ili određuje zadatke, odnosno operativni je predvodnik aktivnosti na terenu. Organizator pobune je osoba koja je osmislila, planirala, pripremila, pokrenula, koja generalno rukovodi i usmjerava pobunu. Nabavljanje i pripremanje sredstva za oružanu pobunu takođe je inkriminirano zakonom. Prema: Z. Tomić, *Krivično pravo II – posebni dio*, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, 2007.

¹⁹ Prema: P. Collier, *Economic Causes of Civil Conflict and their Implications for Policy*, Department of Economics, Oxford University, 2006, 1.

²⁰ P. Collier, 3.

²¹ Prema: War, <http://plato.stanford.edu/entries/war/>, Stanford Encyclopedia of Philosophy, First published Fri Feb 4, 2000; substantive revision Thu Jul 28, 2005.

²² U toj situaciji se primjenjuju običajna pravila međunarodnog prava i zajednički član 3. Ženevskih konvencija iz 1949. godine. Ta pravila za unutrašnji sukob su: Svaki sukob mora imati vojno opravdanje, aktivnost koja nije vojno potrebna zabranjuje se; Napadi se mogu usmjeravati samo na objekte koji služe neprijateljskom vojnom cilju, pa stoga imaju taktičku i stratešku važnost; slučajni gubici i štete se moraju svesti na najmanju mjeru. Uvijek se mora praviti razlika između boraca (koju mogu neposredno učestvovati u neprijateljstvima i biti sami izloženi napadu) i neboraca, koji ne uzimaju

Veza između populacije i gerile, odnosno pobunjenika i aktivnosti vlade mogu podstaknuti ili pacifizirati populaciju.²³ Prvi zakon djelovanja sa pobunom²⁴ je uspostava kontrole i podrške nad populacijom, a ne kontrole nad teritorijom. Weinstein (2007) je otkrio da, ukoliko imaju podršku populacije, pobunjenici će manje vjerovatnije neselektivno ubijati. Pri tome on nije uzimao u obzir aktivnosti vlade. Kalyvas (1999, 2006) je povezo kontrolu nad teritorijom i selektivnost nasilja pobunjenika. Selektivnost nasilja je vjerovatnija kad ili pobunjenici ili vlada ima značajnu, aline i potpunu kontrolu nad teritorijom. Kada jedna strana izgubi kontrolu nad područjem, a druga ga u potpunosti stekne, očekivati je da će strana koja je izgubila kontrolu koristiti neselektivno nasilje. Kontrola nad populacijom je važnija od ideologije, obećanja ili nekog drugog faktora u pobuni, odnosno u gušenju pobune.²⁵ "Strane u građanskom ratu ponašaju se poput korporacija. One imaju svoje ciljeve, svoje metode, svoje resurse, svoje odnose sa javnošću, svoja objašnjenja za događaja i vlastita ponašanja."²⁶ "Ako je politička represija niska, ako postoje kanali za izražavanje nezadovoljstava kroz postojeću strukturu, političko nasilje i izražavanje nezadovoljstava na ulicama nije potrebno. Mješoviti režimi ili djelimične demokratije i autokratije su najosjetljivije na nasilje, jer kombinuju najslabije strane oba režima. Oni su u nemogućnosti da ublaže nezadovoljstvo svojim institucijama, a nisu sposobni da suzbiju nasilje represijom. To su zemlje u kojim postoje podjele na velik broj grupa i frakcija, koje su predvođene vlastitim liderima, sa periodima nestabilnosti i

direktno učešće u neprijateljstvima i ne smiju se napadati, niti koristiti kao živi štit. Neborci i njihova imovina moraju biti pošteđeni, koliko je moguće, od nepredviđenih učinaka vojnih operacija; krađa je prestup u ratu kao i u miru. Status ratnog zarobljenika ne važi u unutrašnjem sukobu; zarobljenim pojedincima se može suditi za svako kršenje zakona po zakonu zemlje u kojoj se odvija unutrašnji oružani sukob; njihovu zaštitu pokrivaju paragraf 6 i zakoni o ljudskim pravima; kazne se mogu izricati samo poslije propisnog suđenja koje obavlja propisno formiran sud. Pojedinci koji ne učestvuju aktivno u neprijateljstvima (neborci, zarobljenici, ranjeni, bolesnici i brodolomnici) moraju imati ravnopravan tretman nezavisno od rase, boje kože, vjere, pola, imovinskog stanja itd., a to znači da su zabranjena ubistva, sakaćenja, surovo postupanje, mučenja, silovanja, seksualno zlostavljanje ili drugi napadi na lično dostojanstvo i ponižavajuće i degradirajuće postupanje. Uzimanje talaca je zabranjeno. Izgladnjavanje neboraca kao ratni metod, zabranjeno je. Povrijeđeni, bolesni i brodolomnici moraju se prihvatiti i zbrinuti. Mada evakuacija neboraca iz opasnih zonamože biti neophodna, zabranjeno je njihov premještanjeiz diskriminatornih razlogaili da bi poslužili kao živi štit." A.P.V. Rogers/ R. Gatman, D. Rif (ur.), „Građanski rat“, knjiga *Leksikon ratnih zločina*, Samizdat.1999,143,145.

²³ M. G. Findley et al, Modeling Dynamic Violence: Integrating Events Data Analysis and Agent-Based Modeling, Paper prepared for the American Political Science Association Annual Meeting, Washington DC, September 2nd, 2010.

²⁴ David Galula, francuski oficir i teoretičar protupobunjeničkog djelovanja dao je prvi zakon protupobunjeničke borbe (Galula's (1964, 74-75) first law of COIN).

²⁵ M. G. Findley et al, Modeling Dynamic Violence: Integrating Events Data Analysis and Agent-Based Modeling, Paper prepared for the American Political Science Association Annual Meeting, Washington DC, September 2nd, 2010, 6.,18. U osnovi postoje dva pristupa kontroli. Jedan je nastao u vrijeme Vijetnama u kojem je temelj borbe protiv gerile bilo stavljanje na znanja potencijalnog troška kojeg će civilna populacija imati ako podrži pobunjenike, prije svega u ljudskim gubicima. Drugi je usmjeren na suprotnu stranu cost- benefit analize. Usmjeren je na pridobijanje uma i srca kroz koristi koje dobija populacija. Ako je aktivnost pobunjenika takva da obezbjeđuje dobra populaciji, a postoji neaktivnost vlade, onda pobunjenici imaju rast uticaja. Ukoliko vlada nameće u ovim uslovima troškove civilnoj populaciji, onda pobunjenici još više jačaju, a pobunjenici intenziviraju napade. Ako vlada obezbjeđuje benefit istoj populaciji, onda pobunjenici slabe.

²⁶ P. Collier, *Economic Causes of Civil Conflict and their Implications for Policy*, Department of Economics, Oxford University, April, 2006, 3.

svim oblicima diskriminacije, političkim nasiljem kojeg je lako realizovati, a država je bez zajedničkog konsenzusa o budućnosti. Političke institucije ciljane zemlje u najvećoj mjeri su kritičan faktor da li će građani izabrat pobunu ili ne i kako će biti okončana. Države sa visokim nivoom socijalne kontrole najvjerojatnije će koristiti represiju, ali svi lideri ne koriste represiju efikasno (Allen, 2008). Cijelu situaciju prati ekstremna polarizacija, nedostatak punog legitimiteta lidera, borba za vlast, kao i nedostatak konsenzusa o tome kuda država treba da ide.²⁷ „Građanski rat počinje onog momenta kada se pobunjenici mogu finansirati održivo (Collier, 2006:1). To je prekretnica između kriminala, socijalnih nereda i unutrašnjeg konflikta. To finansiranje se odvija pljačkom resursa koji su prirodno lako podložni grabežu za duži vremenski period. Oduzimanje prirodnih resursa npr. nalazišta dijamanta koja su dostupna za eksploataciju primitivnim alatom su prioritet pobunjenika (u Bosni su to bile sječe šuma velikih razmjera, otimanje privatne imovine, industrijskih kapaciteta, op. autora), dok oni rudnici koji zahtijevaju visoka kapitalna ulaganja multinacionalnih kompanija nisu od koristi pobunjenicima. Iz njih oni dalje finansiraju naoružavanje i političku djelatnost. Istraživanja su pokazala da su proizvodna dobra manje uzrok građanskog rata i predmet trajnijeg finansiranja pobunjenika, jer zahtijevaju znatno veći stepen koordinacije ljudi, što građanski rat ometa“²⁸.

U zemljama u kojima žive manjine sa neprijateljskim odnosom države prema njima i u kojima se državni suverenitet koristi za djelovanje protiv dobara pojedinaca, država gubi legitimitet i proizvodi takve situacije u kojima se međunarodno pravo primjenjuje direktno, bez medijacija države. Subjektivitet pojedinca u međunarodnom pravu da bude zaštićen je vezan za drugu stranu medalje, a to je dodjeljivanje krivične odgovornosti pojedincu u međunarodnom pravu. Time je i krivično pravo doživjelo transformaciju od instrumenta vladavine kojim se nastojalo osigurati *status quo*²⁹ u nacionalnoj zajednici, u novim uslovima odgovornost pojedinca se sada veže za ograničavanje moći i kontrolisanje vrhova države, odnosno moćnih nacionalnih institucija i pojedinaca koji kontroliraju društvene odnose u nacionalnim državama sa ciljem da se eliminiše arbitrarnost, uspostavi vladavinu međunarodnog prava i ograniči miješanje moćnih stranih sila.

²⁷ Adnan Duraković *et. al.*, „Pravno ekonomski preduslovi unutrašnjeg konflikta“, V. MEĐUNARODNA KONFERENCIJA „DANI KRIZNOG UPRAVLJANJA“ Zbornik radova, 24. – 25. maj 2012., Velika Gorica, Hrvatska, ISBN978-953-7716-31-8, 151.- 175.

²⁸ Adnan Duraković *et. al.*, „Pravno ekonomski preduslovi unutrašnjeg konflikta“, V. MEĐUNARODNA KONFERENCIJA „DANI KRIZNOG UPRAVLJANJA“ Zbornik radova, 24. – 25. maj 2012., Velika Gorica, Hrvatska, ISBN978-953-7716-31-8, 151.- 175.

²⁹ J.Christoph/M. Safferling, „Can Criminal Prosecution be the Answer to massive Human Rights Violations?“, GERMAN LAW JOURNAL I/ 05, No. 12,1474.

Razvoj međunarodnog krivičnog prava se nadovezao na princip univerzalne jurisdikcije nad osobama i nad posebno naznačenim krivičnim djelima, kojima se na indirektan način sprovodi međunarodno pravo, putem nacionalnih institucija. Ovaj koncept ostaje i dalje važeći iako je formiran ICC. Posebno je njegov značaj u tome što omogućava da se sada odredbe Rimskog statuta, kojima su jasno definisana djela i drugi instituti, prenesu u nacionalna zakonodavstva, čime se ukazuje na nivo prava koje postaje univerzalno važeći.

Postojeći sistemi medijacije ostaju nedirnuti, ali se stvaraju rezervni sistemi kroz ICC i ad hoc tribunale, u slučaju da domaći sistem nije voljan ili nije u mogućnosti (propale zemlje ili slabe zemlje). Time se stvara komplementarnost nacionalnom sistemu i dovodi direktno do miješanja u nacionalne stvari država, osobito prema vladajućoj garnituri koja ima imunitet. Univerzalnost, s druge strane, omogućava i drugim državama da u slučajevima političke blokade i same procesuiraju takve osobe. Time se promovišu ljudska prava i slobode.

Bilo koji nacionalni krivični sistem, na povredu šticećenih prava, reaguje na taj način da otkrije odgovornog za povredu, primijeni mjere da spriječi buduće povrede i poduzima mjere odnosno odgovara na zahtjev žrtve³⁰ za kompenzacijom. Krivična istraga i suđenje imaju krajnji cilj da pronađu osobu koja je istinski odgovorna za krivično djelo i da ga kazne. Uistinu, kažnjavanje nije postiglo svoj cilj sve dok ne postoji procesna izvjesnost da je počinitelj (u određenom vremenu) onesposobljen. Osnaživanjem efekata krivičnog prava stvaraju se edukativni efekti na posmatrača. Iako se suđenjem utvrđuju i istorijske činjenice, cilj nije stvaranje istorijske slike događaja, nego ustanovljavanje, van razumne sumnje, stepena krivične odgovornosti počinioca. Drugim riječima, cilj suđenja nije da upotpuni istorijsku sliku kroz svjedočenje pojedinaca o institucijama i stvarima koji će ostati tajna.

Krivični postupak završava se snažnom stigmatizacijom osuđenog kao blagotvorni efekat na društvo koje osjeća sigurnost zbog toga što je zakon proveden kao osjećaj pravde. Jedan od pozitivnih efekata kažnjavanja je i postizanje efekta odvraćanja. Na stotine hiljada ubijenih i protjeranih sa traumama masovnih zločina pokazuje da sistem odvraćanja ne djeluje sam po sebi. Odvraćanje je sigurno bilo neuspješno sve do sada. Međunarodno krivično pravo se provodi na sporadičan način, pa tako se mnogi počinioci ovih djela ne brinu da će biti optuženi, ali se stvari polako po-

³⁰ J.Christoph/M. Safferling, "Can Criminal Prosecution be the Answer to massive Human Rights Violations?", GERMAN LAW JOURNAL I/ 05, No. 12, 1479.

činju mijenjati kako je formiran ICC i ranije formirani sudovi ICTY i ICTR. Empirijski podaci o tome ne postoje, pa ćemo u radu konstatovati dosadašnja istraživanja empirije i doktrinarna stajališta o ovom problemu.

2. KAŽNJAVANJE KAO FUNKCIJA ODVRAĆANJA OD POČINJENJA KRIVIČNOG DJELA U NACIONALNOM ZAKONODAVSTVU

Svrha kažnjavanja je najvažnije pitanje cijelog krivičnog prava, jer ta svrha određuje primjenu svih drugih instituta krivičnog prava. Krajnja svrha, odnosno cilj kazne i svih krivičnih sankcija je u suzbijanju kriminaliteta. Samostalna primarna svrha kazne je u sprječavanju učinoca da ponovi krivična djela i njegovo prevaspitavanje, dok je druga karakteristika kazne odmazda, danas napuštena u ostvarivanju specijalne prevencije. Širi cilj kazne se manifestuje kroz generalnu prevenciju i djelimično se ostvaruje na lica koja su već učinila krivična djela, ali je prije svega fokusirana na one koji djela tek vrše³¹ i označavamo je kao odvracanje. Kazna treba da jača moral društva i kroz prosvjetiteljsku ulogu društvenu disciplinu. Opći elementi kazne su : kazna je prinudna mjera i predstavlja zlo koje se nanosi učinitelju i sastoji se u oduzimanju ili ograničavanju njegovih prava i sloboda. Svrha kazne je u društvenoj osudi učinjenog krivičnog djela, da se utiče na učinitelja da ubuduće ne čini krivična djela, da se utiče na svijest građana o pogibljenosti krivičnih djela i pravednosti kažnjavanja njihovih učinilaca. Da je određena zakonom, izrečena od suda i ovisna od postojanja krivičnog djela i krivnje.³²

Osnovno pitanje ovog rada je kako se manipulacijom kaznom, odnosno kaznenom politikom, može ostvariti svrha kažnjavanja– odvracanje, koji uslovi moraju biti ispunjeni, a zatim ćemo to prenijeti na područje međunarodne krivične pravde.

Diskusija o efektima svrhe kažnjavanja za počinioce masovnih i sistematskih povreda ljudskih prava izvodi se iz svrhe generalnog kažnjavanja, s tim da se fokus kod masovnih atricija stavlja na retribuciju i odvracanje, dok su druge svrhe kažnjavanja ostavljene postrani posebnomehanizmi sudske zaštite ljudskih prava. Debata je polarizirana između uticaja retribucije i odvracanja, kao dominantne svrhe kažnjavanja. Žrtve daju značaj retribuciji, dok vlade i akademici daju značaj odvracanju, s tim da je retribucija preduslov za odvracanje, optužujući žrtve da dovode u opasnost institucije i demokratiju želeći retribuciju po svaku cijenu. Ova debata

³¹ Bora Čejović, *Krivično pravo u sudskoj praksi-Opšti dio*, Lion Mark, Kragujevac, 2008.

³² B. Petrović/D. Jovašević, *Krivično –Kazneno pravo Bosne i Hercegovine-Opći dio*, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2005.

ipak ne može dovesti u pitanje krajnju svrhu sudske zaštite ljudskih prava, a to je neutraliziranje nasilja. Iako je u praksi neutraliziranje nasilja koje je, zbog prirode, bolje nazvati zaustavljanje nasilja preduslov za krivičnu pravdu, ne nastupa sa sudskim kažnjavanjem, odnosno sudskom neutralizacijom (izvršavanjem sankcije), kao u nacionalnom sistemu (putem izolacije, zatvaranjem ili smrtnom kaznom), nego sa onemogućavanjem počinitelja da počine nova ili veća nasilja, najčešće diplomatskim i vojnim putem.³³

Sudska neutralizacija počinitelja masovnih atricija vrši se u jednom širem kontekstu zaštite javnog reda u kojem su režimi koji proizvode atricije pali kao u Nirnbergu i Tokiju. Suđenja huntama u Grčkoj i Latinskoj Americi su izvedena nakon što su one pale, dok međunarodni kontekst neutralizacije podrazumijeva proaktivno djelovanje drugih vlada i sudskih mehanizama koji trebaju osigurati sveobuhvatnost rješavanja problema i spriječiti gubljenje legitimiteta, što može dovesti u pitanje intervenciju. Taj legitimitet mogu dati samo snažne pravosudne institucije.

U nacionalnom krivičnom pravu postoje dva aspekta koja se navode kod prevencije kriminaliteta. Jedan je, da se počinioci fizički onemoguće u počinjenju krivičnog djela, pri čemu služe razne vrste fizičkih i sigurnosnih prepreka, a drugi je, prijetnja krivičnom sankcijom. Uvođenje fizičkih i sigurnosnih prepreka djeluje na počinioca na način da se upravlja njegovim strahom i sposobnošću djelovanja, što ga ometa da pristupi realizaciji djela ili mu to znatno otežava povećavajući rizik za njega. Ovdje govorimo o situacionom odvracanju.

Nacionalni sistem odvracanje funkcioniše prema racionalnim kriminalcima koji djeluju na principu koristi i šteta cost-benefit analiza određenog izbora isto kako se čini kalkulacija za bilo koji drugi posao. U slučajevima u kojima počinitelj djeluje u okolnostima visokih emocija ili zločina iz strasti "zakonski zahtjev da se nešto ne uradi ne funkcioniše". Kako se iskustva iz nacionalnog sistema odvracanja mogu uspješno prenijeti u međunarodni sistem krivičnog prava koji počiniva na "zločinima iz mržnje" pokrivenim različitim ideologijama, fanatizmom, religioznim fundamentalizmom i prema osobama koji sebe doživljavaju da su iznad zakona³⁴, u kojem atriciju sponzoriše država preko vojske, policije, obavještajnih službi, stvarajuću uslove za idealan zločin u kojem se skrivaju djela, tragovi i počinioci, ne samo da djeluje ohrabrujuće na počinioce da

³³ G. Gallón (2000), 2.

³⁴ Vidi: J. E. Alvarez, Crimes of States/Crimes of Hate: Lessons from Rwanda, YALE JOURNAL OF INTERNATIONAL LAW, 1999, 365., a prema: J.Christoph/M. Safferling, "Can Criminal Prosecution be the Answer to massive Human Rights Violations?", GERMAN LAW JOURNAL / 05, No. 12,1483.

će ostati nekažnjeni, nego im daju brojne prilike da u tome budu nagrađeni i da imaju koristi od zločina.

S druge strane, nema nekih značajnijih studija o tome da li se osobe koje su nekada počinile ove zločine ponovo vraćaju činjenju istih ili da suđenja aktuelnim ratni zločincima ili genocidašima odvraća buduće, jer praksa suđenja pred međunarodnim tribunalima i nacionalnim sudovima je relativno nova, pa istu nismo ni spominjali. U ovom radu fokus je nad otpočetim masovnim zločinima pomeđunarodnom pravu koji će se, radi ekonomije prostora, označavati vojnim terminom masovna atricija ili masovno ubijanje, što je najteži oblik i suština svih zločina: genocida, zločina protiv čovječnosti, ratnih zločina i etničkog čišćenja, a koje ćemo takođe označavati zbog specifičnosti grupa koje su žrtve još i kao politicidi i genocidi. Za razliku od zločina sa nepoznatom statistikom, jer se radi o kriminalu bez žrtve ili žrtva participira u zločinu npr. droga, kod zločina po međunarodnom pravu zločinu vidljivi, kao i njihovi počinitelji, ali je kriminalna politika značajano drugačija nego ona koja se provodi unutar nacionalnog krivičnog prvosuđa, jer nema instrumenata za sudsku zaštitu ljudskih prava, prije svega žrtava. Jasno, ovdje se govori o zemljama koje nisu u stanju zbog situacije same da provode progon osoba ili nisu voljne to učiniti³⁵, jer su propale i slabe države, gdje se sudi retrospektivno nakon okončanja rata, najčešće kada osobe koje su djela počinila siđu ili budu zbačeni sa vlasti. Ocjena da li je počinjen neki zločin genocidalnih razmjera ili masovnih atricija ne ovisi najčešće od tvrdnji žrtve, niti o negiranju strane koja ih je počinila. Ona najčešće ovisi od procjene trećih strana, od čije intervencije ovise životi ugrožene populacije,³⁶ najčešće kroz institucije UN-a i Savjeta bezbjednosti, ali i nevladinih i vladinih organizacija. Kriminalna politika u takvoj situaciji izlazi iz okvira krivično-pravnih mjera i ulazi u segment politike, prinudne diplomatije i vojnih intervencija, da bi svoju konačnu mjeru dobila djelimično i pred međunarodnim tribunalima, prema onim osobama koje nisu potrebne za ili su smetnja mirovnom procesu.

³⁵ Što je i osnov nadležnosti Stalnog međunarodnog krivičnog suda po Rimskom statutu.

³⁶ Postojalo je mnoštvo "ranih upozorenja" za ruandski genocid koji su bili sistematski ignorisani. Belgijski ambasador u Kigaliju upozorio je svoju vladu da tajna grupa Hutua Akazu "planiraju istrebljenje Tutsija kako bi njihov slučaj riješili jednom zauvijek na svoj način." U martu 1993. godine četiri grupe za ljudska prava, predvođeni Human Rights Watch i sa the International Federation of Human Rights, su izvjestili o masovnom ubijanju u Ruandi, mada je riječ genocid izbačena iz finalnog izvještaja. Zamjenik podsekretara za održavanje mira Kofija Annana, u pismu potpisnom od strane Annana, je odbio dati dozvolu Generalu Roméo Dallaire, komandantu U.N. Assistance Mission in Rwanda (UNAMIR) da djeluje na informacije da Hutu ekstremisti planiraju genocid i da je upućen da dijeli informacije sa ruandskom vladom u kojoj su bili i neki koji su planirali genocid. Iza toga je stajao i Generalni sekretar Boutros-Ghali. The U.S. Deputy Chief of Mission je koristio u prvim danima riječ genocid u pozivima State Departmentu, gdje je odbijanje da se suoči sa genocidom, bilo odbijanje da se priznaju činjenice, a zatim da se slučaj masovnog ubijanja okvalifikuje kao genocid. G. H. Stanton, "THE RWANDAN GENOCIDE: WHY EARLY WARNING FAILED", Journal of African Conflicts and Peace Studies, Volume 1, 2/2009, pp. 6 – 25.

Krivično pravo ne regulira vrijednosti **neposredno, jer su one definisane ustavom ili drugim zakonima, već kroz sankcionisanje nepoštovanja ponašanja postojećih pravila ponašanja.** Krivično pravna zaštita ostvaruje se **post factum, onda kada je zaštićeno dobro već ugroženo ili oštećeno.** Svrha kažnjavanja je da seizrazi društvena osuda učinjenog krivičnog djela; da se utiče na učiniteља da ubuduće ne učini krivična djela i potakne njegovo prevaspitavanje; da se utiče na ostale da ne učine krivična djela; i da se utiče na svijest građana o pogibeljnosti krivičnih djela i o pravednostikažnjavanja.³⁷ Kao što i zakonska odredba posebno naglašava, jedna od funkcija kažnjavanja je i odvracanje učinilaca da ne učine krivična djela. Suština ovog rada bit će komparativno posmatranje moguće funkcije odvracanja od strane nacionalnih i internacionalnih tribunalaza međunarodna krivična djela, s obzirom na profil učinilaca i okolnosti pod kojima se ona čine.

2.1. Evolucija teorije odvracanja

Da bi na jednostavnom primjeru objasnili problem našeg rada, poslužit ćemo se jednom pričom. Mojsije (Musa a.s.) ne sumnjajući da Bog sprovodi pravdu zamoli svoga Gospodara da mu to i očito pokaže. Nakon što mu bi naređeno da se sakrije i da posmatra, naiđe jedan konjanik u bijegu. Siđe sa konja da se napije vode, tu ispred Mojsija na jednom izvoru, izvadi kesu punu novca, stavi je pored sebe zajedno sa svojom sabljom. Vrlo brzo drugi konjanik u progonu dojava do njega i probi ga kopljem. U čudu Mosije zavapi ime Božije, da bi potom naišao još jedan koji priđe ubijenom i uze mu kesu. Zaprepašten i u čudu Mosije upita Boga šta to bi i koja je pouka onoga što je vidio. Bog mu reče da je otac ubijenog ubio oca ubice nekada davno i da su ovim ubistvom poravnati njihovi računi, a što se ukradenog novca tiče, otac ubijenog je ostao dužan tačno toliko novca ocu kradljivca, pa su i ti računi podmireni. Ova priča ima sve elemente koje moderna teorija kažnjavanja zagovara. Učiniočevo znanje o krivičnom djelu i kazni, izvjesnost kažnjavnja koja je u Božijim rukama i koja će doći makar i na drugim generacijama, kao i cost-benefit analizu svakog kriminalnog djelovanja, koja će kaznom biti poništena.

Suština teorije odvracanja zasniva se na filozofiji da posljedice krivičnog djela, koje se stavljaju na teret izvršioca, poništavaju koristi koje je imao od učinjenja krivičnog djela. Također, na toj filozofiji se zasniva princip da svi ljudi moraju znati razliku onoga što je dobro od onoga što je loše, kao posljedice koje slijede zbog činjenja krivičnih djela. Pošto su

³⁷ Čl. 42. Krivični zakon Federacije BiH, "Službene novine FBiH" br. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05 i 42/10.

ovi akti izraz slobodne volje koja uzima u obzir ono što rade i posljedice toga su njihov izbor. Teorija odvracanja je nastala između 9. i 14. vijeka u doba feudalizma u Engleskoj, kada su se kmetovi trebali držati u status-quo i odvratiti sa tadašnjim zakonima od pomisli na pobunu. Teorija odvracanja se zasniva na filozofiji da svi građani znaju šta je zabranjeno, a šta dozvoljeno, kao i da pri izboru djelovanja uzimaju u obzir sve koristi i posljedice od svog djela. Pošto je smisao kažnjavanja da se ponište sve koristi od krivičnog djela, to će građani svjesni toga izabrati da ne čine krivična djela.³⁸ Međutim, da bi se to moglo smatrati tačnim, potrebni su prethodno ispunjeni preduslovi za odvracanje, o čemu smo već nešto rekli i tek ćemo nešto reći.

Odvracanje je, osim sa slobodnom voljom počinioca, povezano i nužno sa vidljivošću krivičnog djela u javnosti, sa efikasnošću otkrivanja i progona, kao i sa sistemom krivičnih sankcija i njihovom primjenom, odnosno sa sistemom krivičnih sankcija u kojem dominiraju zatvorske kazne.

“Cesare Beccaria je prvi počeo pisati o dubljem značenju odvracanja. On je svoju teoriju temeljio na sljedećim principima: Svi ljudi imaju slobodnu volju, imaju razum i sposobni su da budu izmanipulisani. Kažnjavanjem ili prijetnjom kaznom mogu se kontrolisati kriminalne težnje svakog pojedinca. Teorija odvracanja nema za cilj objasniti kriminal nego je njen cilj spriječavanje činjenja krivičnih djela kroz krivični zakon i kažnjavanje od strane sudova. Ona je osnov klasične kriminologije i klasične teorije krivičnog prava kao i osnov teorije odvracanja. Neoklasična teorija osnov ima u klasičnoj teoriji i svoje principe je nešto malo modificirala. Ljudska biće imaju sklonost da budu hedonisti i oni moraju biti udaljeni od nezakonitih akata kroz strah od kažnjavanja (bol). Kažnjavanje mora biti izvjesno, munjevito i proporcionalno. Korist od kriminala nikada ne smije pretegnuti potencijalnu bol koja je posljedica propisane kazne. Ideja odvracanja ima dvije komponente: 1) specifično kažnjavanje raspoređivati prema učinocima da bi se spriječili da čine krivična djela, 2) pretpostavljeni uticaj straha od kažnjavanja će spriječiti ostale da počine slična krivičnih djela. Jedan od najznačajnijih napredaka u teoriji odvracanja jeste izdizanje iznad koncepta okrutnog i brutalnog kažnjavanja. Uprkos tome kriminal je i dalje postojan i prema tome odvracanje je prije tretiranje simptoma nego liječenje bolesti”³⁹

³⁸ M. Summerfield, Evolution of Deterrence Crime Theory, May 18, 2006. <http://voices.yahoo.com/evolution-deterrence-crime-theory-37965.html>, (15.05.2012).

³⁹ M. Summerfield, Evolution of Deterrence Crime Theory, May 18, 2006. <http://voices.yahoo.com/evolution-deterrence-crime-theory-37965.html>, (15.05.2012).

2.2. Kritike Teorije odvrtaćanja

“Ključno pitanje odvrtaćanja je da li se prijetnjom strožijom kaznom, odnosno dugogodišnjim kaznama zatvora može odvratiti učinioce od izvršenja krivičnih djela, odnosno da li se može uticati na druge da o tome razmisle i odustanu. Odvrtaćanje u suštini se zasniva na obeshrabrivanju, ali taj proces je suštinski individualan, uprkos doktrini. Neki i pored toga što će morati da razmisle o posljedicima, uvažavajući sve rizike i strožije sankcije, ipak će poćiniti krivićno djelo. Mada se pojednostavljena teorija suoćava sa različitim kritikama u pogledu njenih stavova. **Prvo, odvrtaćanje zahtijeva znanje o krivićnim djelima i kaznama za njih. Drugo, odvrtaćanje podrazumijeva da je rezonovanje svake osobe konstantno i stabilno i da uzima u obzir dugoroćne posljedice djela, zanemarujući utiće brzopletost, kratkovidnost, impulsivnost i ogranićenost uslijed mentalnih nedostataka.** Zbog toga ova teorija negira postojanje drugih faktora koji doprinose kriminalu. Ova teorija se primjenjuje na sve populacije, iako je napravljena za bijelu srednju i višu evropsku klasu muškaraca. Posljedićno, ova teorija se primjenjuje na žene iz te klase i grupe neevropljana koje takoće vide kao racionalne osobe”⁴⁰.

2.3. Pojmovi slični odvrtaćanju ili su u njegovoj funkciji

Kamere za nadzor javnih mjesta su vrlo efikasno sredstvo u borbi protiv kriminaliteta, odnosno, one su u funkciji odvrtaćanja kroz zastrašivanje učitelja da će njihov kriminal biti vidljiv, jer proizvode dokaze o izvršenju, kao i da su kamere efikasno sredstvo identifikacije učesnika u izvršenju ili otežavanje izvršenja. Pored kamera, neka druga tehnićka rješenja stvaraju razlike u vremenu u kojem bi poćinioci bili uhvaćeni ili onemogućeni u izvršenju djela. Međutim, i ovo treba shvatiti, ne u apsolutnom, nego u relativnom smislu, zajedno sa svim drugim faktorima koji utiće na odvrtaćanje. Pošto je svrha kamera da učini vruće taćke kriminaliteta vidljivim u pogledu aktivnosti koje se na njima zbivaju, ćime se učesnici tih dešavanja opterećuju kalkulacijom većim rizicima- troškovima po njihove aktivnostiili zahtjevom za premještanjem svoje aktivnosti na manje rizićne taćke gdje nema alarma, osvjetljenja, brava, kamera i zaštitara. Ipak, u praksi u objektima u kojima su instalirane kamere pokazuje se da one malo sprječavaju- odvrtaćaju poćinioce, osim što predstavljaju dokaz za policiju ako budu uhvaćeni i identifikovani na snimcima ili bržu reakciju, smanjujući ozbiljnost povrjeđivanja, kao i trajanje događaja.

⁴⁰ S. Wu/J. Anderson (ur.), *The Effectiveness of Imprisonment as a Deterrence-based Criminal Justice Response*, CRIM 420 – Crime Prevention and Criminal Justice Policy, 2005.

2.4. Situaciono odvracanje

Odvraćanje od činjenja krivičnih djela zbog nemogućnosti izvršenja ili otežavanjem izvršenja krivičnih djela upotrebom tehnika ili taktika postupanja stvara za učinioca dodatni ili prevelik rizik - trošak što umanjuje korist od djela ili vjerovatnoću izvršenja djela.

“Veza između prevencije kriminala i teorije odvracanja može se otkriti u strahu koji počinitelj iskusi u određenim situacijama počinjenja krivičnog djela. Situacije odvracanja su jednostavno efekat zastrašivanja putem opasnosti uključene u određenu specifičnu kriminalnu situaciju. Činjenica je da neki učinioci doživljavaju strah kada idu u akciju i da neki učinioci uslijed straha odustanu od izvršenja nekih krivičnih djela ide u prilog situacionom odvracanju. Ipak, treba reći da postoji jedno ograničenje, odnosno nivo do kojega se može uticati na emocionalni status izvršioca. Mnogi izvršiocu uspijevaju da duboko uđu u izvršenje djela i održe hrabrost, uprkos opasnosti koja im prijete. Situacioni strah je ključni elemenat kod izvršenja krivičnog djela i kod prevencije izvršenja djela, a ne samo što utiče u kalkulaciju koja se bazira na principu troškova i koristi. Situacioni strah nije racionalna kategorija, jer u protivnom racionalnim protudjelovanjem počinitelj je u stanju da ga umanjiti do prihvatljivog nivoa ili da ga obezvrjedi. On djeluje na principu iracionalnosti i nekontrolisanosti koja može uticati da učinilac odustane”⁴¹.

Odvraćanje kao doktrina u krivičnom pravu i situaciona prevencija kriminala imaju nekoliko zajedničkih stvari. Prvo je tačka polazišta ili racionalnost izbora počinioca. Drugo je strah. Pošto je strah osnov odvracanja, u doktrini ona je usmjerena na prijetnju kaznom, pod uslovom da postoji svijest da će biti otkriven i on je generalno prisutan u javnosti, uključujući i učinoce i djeluje kao strateška prijetnja na racionalnoj osnovi. Za razliku od generalnog odvracanja, situaciono odvracanje strahom povećava individualni strah, a time i rizik izvršenja, što ga čini neposobnim za izvršenje konkretnog krivičnog djela u konkretnim okolnostima – iracionalni-nekontrolisani strah. Kritika je da je doktrinarno strah posmatran kao racionalno kalkulisan rizik, dok kod situacionog odvracanja strah je emocija. Bez obzira na ograničenja ove dvije teorije, možemo zaključiti da su hipoteze u najmanju ruku iste, jer kako će se u ovim teorijama pokazati da pojedinci iskustvom, stimulacijom ili sklonošću prihvatanja velikog rizika uspijevaju taj strah racionalizirati i neutralisati odvracanje, na isti način na

⁴¹ M. Cusson, SITUATIONAL DETERRENCE: FEAR DURING THE CRIMINAL EVENT, School of Criminology and International Center for Comparative Criminology, University of Montreal, http://www.popcenter.org/library/crimeprevention/volume_01/03cusson.pdf.

koji uspijevaju preskočiti tehničke prepreke koje ometaju izvršenje krivičnog djela.

Doktrinarno odvracanje prijetnjom sankcijom je u stvari socijalno odvracanje koje je fokusirano samo na kaznu, ali ono djeluje preko svih dimenzija internog odvracanja kod pojedinca. Ono u fokusu ima samo sankcije kao posljedicu, mada je istraživanje pokazalo da na odvracanje utiču mnogo drugih faktora, kao što je gubitak posla, gubitak veza sa drugim ljudima, moralno neodobravanje, što je nekad zastrašujuće po počinitelja, nego formalna sankcija. Kod situacionog odvracanjane dolazi do odustajanja od djela uslijed unutrašnjeg mehanizma (strah od gubitka veza, moralni kod) nego zbog eksternih faktora, npr. naoružan čuvar, strah da će biti povrijeđen uslijed neformalnih sankcija od onih koji se brane i strah od kazne kao formalne sankcije. **“Teorija odvracanja je mnogo šira nego je to odvracanje kažnjavanjem i uključuje osnovne principe zastrašivanja: 1) zakonske sankcije 2) neformalne sankcije - osveta oštećenog i 3) situacione mjere usvojene mahom od strane potencijalnih žrtava.”**⁴²

Tri su generalno situacije straha u koju mogu da upadnu počinitelji. Rizik povezan sa reakcijom žrtve (koja se može opirati ili i sama napasti), rizik povezan sa težinom krivičnog djela od koje ovisi prijavljivanje i progon. Što je djelo ozbiljnije i teže, to je vjerovatnoća otkrivanja djela i počinioca veća i sa njom rizik povezan sa situacionom prevencijom kriminala. Da bi imali odvracanje kažnjavanje, mora uslijediti, odnosno, mora postojati izvjesnost ili statistička vjerovatnoća da će biti kažnjen.

2.5. Hrabrost i uzbuđenje su ograničavajući faktori odvracanja

Strah kao emocija se može kontrolisati tu počinje limit prevencije primjenom situacionih i faktora generalne prevencije. Hrabrost objašnjava nesavršenost djelovanja opasnosti, emocija i bjega. Opasnost sama po sebi ne inducira strah niti bijeg. Stoga, pored straha, hrabrost je drugo ključno iskustvo unutra teorije odvracanja. To upućuje na zaključak da većina počinitelaca djeluje u onim uslovima u kojima je u stanju da upravlja i kontroliše sebe, u situaciji straha. Oni izabiru vrijeme, mjesto, anticipiraju prijetnje i nastoje da održe inicijativu i praksom dovode do skraćivanja vremena u kome su izloženi opasnosti, što žrtvu ostavlja bez mogućnosti reakcije. Oni se ne plaše, jer situaciju drže pod kontrolom, što im je psi-

⁴² M. Cusson, SITUATIONAL DETERRENCE: FEAR DURING THE CRIMINAL EVENT, School of Criminology and International Center for Comparative Criminology, University of Montreal, 57.
http://www.popcenter.org/library/crimeprevention/volume_01/03cusson.pdf.

hološka prednost i daje im moć.⁴³ Odsustvo razmišljanja o posljedicama krivičnog djela, kao i upotreba oružja, čime se strah prenosi na žrtvu, je jedan efiksan način da se izbjegne dejstvo odvratanja. Drugi način je da oni između sebe odabiru kao saučesnike one koji manje reaguju na strah, uz djelovanje u bandi ili grupi, što stvara bolje uslove da se preživi i kontrolišu varijable zločina.

2.6. Ozbiljnost naspram vjerovatnoće

“Daniel Nagin and Greg Pogarsky su zaključili da izvjesnost kažnjavanja stvara jače efekte na odvratanje nego ozbiljnost kažnjavanja i da ekstra posljedice kriminala izgleda imaju bar efekte odvratanja kao i zakonske posljedice. Ekstra posljedice kriminala su posljedice neformalnih sankcija od strane žrtve ili građana sa kojima se mogu suočiti ukoliko budu uhvaćeni od strane istih. Ove sankcije nekada mogu biti zastrašujuće u poređenju sa formalnim sankcijama koje društvo preferira, pa u toj mjeri treba diskontovati efekat formalnog kažnjavanja na generalno odvratanje. Ovakvi zaključci izvedeni su istraživanjem na mikro nivou angažiranja pojedinaca koji, ukoliko doživljavaju kažnjavanje kao vjerovatnije, manje su sklone da budu angažovani u kriminalnim aktivnostima. Ovi nalazi su vrijedni pažnje jer pokazuju taj odnos u tri različite države USA, Engleskoj i Švedskoj. Iako mnoge studije ukazuju da vjerovatnoća kažnjavanja ima veći efekat na stopu kriminala, a samo kažnjavanje bez prve komponente može imati erodirajući efekat”⁴⁴. Brzina uz izvjesnost, kako ćemo vidjeti u ekperimentima na životinjama, pokazuje odlučujući efekat u promjeni ponašanja. Dublja analiza odvratanja polazi od toga da su ljudi dobro informirani i racionalni u izboru aktivnosti i posljedica, uključujući i posljedice zatvaranja koje su obično dugoročne posljedice u odnosu na korist od djela koja dolazi najčešće momentalno ili neposredno nakon djela. Tu se pojavljuje problem sa osobama koje imaju nisku moć samokontrole ili koriste hemijska sredstva ili su pod dejstvom odlučivanja i djelovanja u grupi koja modifikuje mogućnost slobodnog izbora. Takođe, korist od krivičnog djela utiče na podcjenjivanje efekata kažnjavanja.

U nacionalnim sistemima dugogodišnjim kaznama se redukuje kriminalitet, ali to je prije svega efekat onesposobljavanja pojedinaca da čine krivična djela zatvaranjem, i taj efekatima uticaj na statistiku kriminalitetapreko inakapacitacije (onesposobljavanja), što se miješa sa efektom odvratanja.

⁴³ *Ibid.*, 65.

⁴⁴ V. Wright, Deterrence in Criminal Justice, Evaluating Certainty vs. Severity of Punishment, The Sentencing, Washington, D.C., November 2010, www.sentencingproject.org.

U studijama koje se bile korištene za potrebe ovog rada ne nalaze se nikakvi primjetni efekti odvratanja koje stvara doktrinarna formulacija, niti u nacionalnim, niti u međunarodnom krivičnom pravu. Uslovi za efikasno djelovanje teorije su: 1. da počinitelj razumije posljedice koje proizilaze iz prava po njega vezano za određeno ponašanje, 2. da on nema poteškoća-prepreka u razumijevanju- racionalnom izboru odgovarajućeg pravila ponašanja, 3. da će izvršitelj postupati u skladu sa zapovijedi iz zakona ukoliko ju je potpuno razumio i ukoliko potpuno razumije situaciju oko sebe uzimajući u obzir cost - benefit analizu. Pogledajmo svaki elemenat teorije pojedinačno:

Da li je počinitelj razumio posljedice koje proizilaze iz prava po njega vezano za određeno ponašanje. Iz studije načinjene od strane predstavljenih autora testirano je znanje o stanovnicima 5 različitih država s obzirom na 4 pravna pravila: pravilu o dužnosti da se pomogne osobi u nevolji, pravilu o upotrebi smrtonosne odbrambene sile kada se žrtva može sigurno povući, dužnosti da se prijavi poznatog učinioca i upotrebi smrtonosne sile u zaštiti imovine.⁴⁵ "Svaka od navedenih država zauzima različite pozicije u pogledu svakog od ovih pravila i svaka država u studiji **uzima manjiski pogled na najmanje jedno od ovih pravila. Utvrđeno je da aktuelno zakonsko pravilo nema efekata na ponašanje građana.** Interesantno je njihovo vjerovanje da zapovjedi iz zakona se ne poklapa uvijek sa većinskim gledištem; radije, ono se približava njihovom sudu kako bi pravo trebalo da bude, sugerirajući **da oni koriste njihovu sopstvenu moralnu intuiciju da predvidi zakonsko pravilo, radije nego bilo koje realno znanje o zakonskoj normi iz krivičnog prava.** Sumirano, ljudi rijetko znaju pravila krivičnog prava, čak i kada su ta pravila formulisana tako da izražavaju pretpostavku koja utiče na ponašanje, a dosta često oni pretpostavljaju da pravo odgovara njihovoj intuiciji."⁴⁶ Time se da zaključiti da je teško da počinitelj u toku samog počinjenja djela ili u toku donošenja odluke za počinjenje krivičnog djela učini jednu analizu prethodnog znanja prava, vlastitog iskustva i onog iskustva koje je stekao iz neadekvatnih informacija društva koje je vezano za to ponašanje.

⁴⁵ Prema: P. H. ROBINSO/J. M. DARLE, Does Criminal Law Deter? A Behavioural Science Investigation, Oxford Journal of Legal Studies, Vol. 24,2/2004, 173-205.

⁴⁶ *Ibid.*, 176. Može se argumentovati da znanje krivičnog prava od strane generalne populacije obezbjeđuje nejasan dokaz o znanju među dijelom populacije koja čini krivična djela i da imaju više znanja o krivičnom pravu. Anderson je testirao muškarce koji su bili zatvoreni za krivična djela, osobe koje su trebale znate težinu kazne za djela. On je objavio da samo 22% kriminalca misle da znaju tačno kakva će kazna biti za djelo koje su počinili, dok 18% izjavilo je da nemaju ideju o kazni, ili su mislili ispravno, ali su rekli pogrešno i drugih 35% da za djelo koje su počinili nikada nisu mislili o kazni.

U međunarodnom krivičnom pravu, u slučajevima masovnih atricija, imamo slučaj grupe teorije igara kojoj se, ne samo razumiju pravna pravila, nego se žele negirati genocidna ponašanja ili atricije, da se daju opravdanja za njih koristeći sve slabosti⁴⁷ međunarodnog prava kroz:⁴⁸ dovođenje u pitanje ili negiranje statistike, napada se na motivaciju onih koji govore istinu, tvrdnje da je do smrti došlo nemarom, naglašavanje da su žrtve stranci, odnosno tamo neki drugi različiti od nas, racionaliziranje smrti kao rezultata plemenskog konflikta, okrivljavanje "snaga van kontrole" za ubijanje, izbjegavanje suprostavljanja genocidašima koji bi mogli napustiti mirovni proces, odbijanje da se prizna genocid zbog ekonomskog interesa, tvrdnje da žrtve imaju dobar tretman, npr. u izbjegličkim logorima ili sigurnim zonama, tvrdnja da ono što se dešava ne ispunjava definiciju genocida, uzimajući kao jedini prihvatljiv obrazac holokaust, okrivljivanje žrtava da se radi o pobuni i grupama bandita koji su počinili ratne zločine. Robert Melson, Barbara Harff, Helen Fein i drugi su pokazali da građanski rat je često prethodnik i u uzajmnoj je vezi sa genocidom koji se i dešava za vrijeme građanskih ratova, jer rat legalizuje ubijanje u kome djeca i žene suparničke grupe su označeni kao neprijatelji države. Priča kako je mir i pomirenje važnije od okrivljivanje osoba za genocide, posebno kada se genocid desio u prošlosti, je opravdanje za amnestiju počinitelaca kao dio mirovnog procesa i dio suprostavljanja post konfliktnim tribunalima. Očekivanje nekažnjivosti je najbolje predviđanje za budući genocide. Bez suđenja negiranje postaje permanentno.

Da li on ima poteškoća -prepreka u razumijevanju- racionalnom izboru odgovarajućeg pravila ponašanja je kod počinitelaca mnogo više nego sposobnost pribavljanje i manipulisanje u procesu odlučivanja informacijama. To ovisi od konteksta donošenja odluka, od ličnosti i prisustva drugih osoba koji utiču na odlučivanje. Postojanje grupe uveliko utiče na slobodu odlučivanja pojedinca i jakim silama vode one koji su manje skloni da počine djelo ka činjenju djela. Oni su obično osobe koje traže rizik, a manje osobe koje izbjegavaju rizik, i kao grupa su više impulsivni nego je to prosjek.¹⁶ Dalje, odluka

⁴⁷ Konvencija o genocidu ne sadrži nikakvu pravnu prisilu da se djeluje. Ona samo zahtijeva od država stranaka da u nacionalnim zakonima ugrade odredbe protiv genocida, procesuiraju ili vrše ekstradiciju onih koji počine djelo. Član VIII Konvencije kaže da se mogu pozvati kompetentni organi UN-a da poduzmu mjere iz Povelje Ujedinjenih nacija, a šta oni smatraju da je adekvatno za prevenciju i suzbijanje djela genocida. Ipak, oni nisu pravno obavezani da djeluju, jer član 1. Konvencije predviđa moralnu obavezu da se djeluje, ali ne uslovljava vojnu intervenciju ili druge pojedinačne mjere.

⁴⁸ Genocide Emergency: Darfur, Sudan By Gregory H. Stanton, 13 September 2004, updated 15 June 2005.

The 12 Ways to Deny a Genocide, <http://www.genocidewatch.org/genocide/12waystodenygenocide.html> Israel Charny outlines the tactics of denial in "Templates for Gross Denial of a Known Genocide: A Manual," in The Encyclopedia of Genocide, volume 1, page 168. All of them are being used by the Sudanese government.

o ponašanju u opštem kriminalitetu je uobičajeno pod uticajem alkohola ili droge. To znači da **osobe sklone kriminalu umanjuju posljedice dugogodišnjih kazni, pojačavajući odluku da se počini krivično djelo. Intervjui sa kriminalcima pokazuju da pojedinci osjećaju da su vođeni do počinjenja kriminala pouzdavanjem u ono što drugi članovi bande govore da neće biti uhvaćeni.** Mnogi izjavljuju da su **primarno umješani zbog partnera.** Naučnici koji izučavaju ponašanje kažu da je **dobro poznat fenomen pomjeranja rizika u kojoj grupa donosi kolektivnu odluku poslije diskusije i ta je odluka uvijek rizičnija nego prosječna odluka koju donosi pojedinac prije takve diskusije.** To znači da **grupa ima sklonost da dramatično podcjeni rizik da će biti uhvaćeni.**⁴⁹ Zbog toga najveći broj djela se realizuje u kolektivnom obliku kriminaliteta koji djelujena principu racionalnog izbora utičući na cost- benefit analizu izbor saglasnosti sa zakonom ili mimo njega.

Da bi se vidjelo kako međunarodno krivično odvracanje, odnosno prijetnja procesuiranjem pred međunarodnim tribunalima djeluje na odvracanje mora se vidjeti koja je to potencijalna skupina osoba koja su sklone počinuti masovne atricije. Osobe koje su spremne po svaku cijenu i vlastiti rizik doći na vlast ili da se očuvaju na vlasti su vrlo blizak profil osoba koje su sklone narediti, izvršiti ili poticati na izvršenje masovnih atricija. Iako nema dovoljno istraživanja u ovoj oblasti, navest ćemo jednu interesantnu empirijsku studiju koja je proučavala osobe koje su učesnici državnih udara ili zavjera u afričkim zemljama kako bi se vidjelo da li postoji kultura nekažnjivosti na koju naučnici ukazuju i koja je po njima uzrok genocidalnih ponašanja, i da li sistem postojećih legalnih sankcija, zatim prijetećih sankcija međunarodnih tribunala, kao i ekstralegalnih sankcija političkih protivnika utiču na odvracanje ove grupe počinilaca.

Istraživanje u ovoj studiji je pokazalo da je grupa diktatora, kao i izazivača državnih udara i zavjerenika najbliža profilu osoba koje odgovaraju učesnicima u masovnim atricijama i da su pod visokim rizikom postojećih sankcija u svojim zemljama. Rizik postoji za njih u toku pripreme djela, izvođenja djela, tako i nakon sankcionisanja za neuspjele udare, pa čak i za vrijeme vladavine koja se završava njihovim sudskim ili izvan-sudskim smaknućem, doživotnim zatvaranjem u ekstremno lošim zatvorskim uslovima, ili njihova sudbina nikada nije dokraja ostala rasvijetljena. Gledajući postojeći sistem sankcija u zemljama odakle potiču prema ovoj grupi počinilaca političkih djela koji su i najvjerovatniji izazivači i počinio

⁴⁹ P. H. ROBINSON/J. M. DARLE, Does Criminal Law Deter? A Behavioural Science Investigation, Oxford Journal of Legal Studies, Vol. 24,2/2004, pp. 173-205, 180.

masovih atricija ponuđeni sistem sankcija međunarodnih krivičnih tribunala uključujući i ICC izgleda kao slab substitut, prije nego komplementarni sistem po strogoći sankcije. Gledajući izvjesnost sankcija, ona je manje vjerovatna pred ovim tribunalima, nego pred domaćim sudovima, jer ovi tribunali sude samo nekolicini najodgovornijih. Npr. Tribunal za Ruandu je potrošio 1 milijardu dolara i postupci se vode protiv 26 osoba, pri čemu se pretpostavlja da samo u Ruandi ima oko 130 000 počinitelja ovih krivičnih djela, čime su procesuirali oko 0.005% počinitelja i ostvarili vjerovatno neznatan efekat u odvracanju.⁵⁰ S druge strane, primjena pravde pred međunarodnim tribunalima je rezultat političke i diplomatske inicijative koja nastoji da, uz politički oportunitizam, omogućiti saradnju na sklapanju mira. Procesuirace se samo one sobe koje su oborene sa vlasti ili njihova saradnja nije potrebna za sklapanje ili održanje mira uslabim i propalim zemljama koje nisu u mogućnosti ili nisu voljne same da procesuiraju slučajeve. U ovim zemljama lideri i učesnici se suočavaju sa mnogo drastičnijim mjerama, ukoliko ne prežive na vlasti, pa se opravdano postavlja pitanje odvracanje ovih osoba od atricije na terenu u cilju njihovog političkog preživljavanja. Još poraznija je činjenica da su danas učesnici u masovnoj humanitarnoj atriciji osobe koje zvanično nisu vladini službenici, nego osobe koje se predstavljaju kao službene osobe neke virtuelne države u kojoj haraju paramilitarne formacije, naoružane bande ili odmetnuti dijelovi zvaničnih vlasti koje su sponzorirane od strane drugih, najčešće susjednih zemalja, što u potpunosti umanjuje uticaj odvracanja formalnim sankcijama od strane međunarodnih tribunala.

Neutralizacija podrazumijeva suprostavljanje počinitelju mnogo prije nego nasilje postane masivno, podrazumijevajući suprostavljane brojnim počiniteljima, a što političari i društva nastoje da izbjegnu. To onda njih vodi zaključku da je mnogo lakše da se ne djeluje direktno protiv svih počinitelja nego protiv jednog ili samo nekolicine njih, očekujući da će ostali suđenjima biti odvraceni od počinjena zločina ponovo u budućnosti. Vlade su prinuđene zatim da odluče da ne kazne prethodna nasilja, nego radije da deklarativno tvrde da će se počinjenje kazniti ozbiljnije ako se desi u budućnosti. Ali, odvracanje anonimnog budućeg potencijalnog počinitelja može biti opasna iluzija, sa bolnim posljedicama, ako nije prethodno objedinjena sa efektivnom neutralizacijom poznatih počinitelja u prošlosti i u sadašnjosti. Nikakav pravni sistem nije u mogućnosti eliminirati kriminalnu aktivnost. Postojanje krivično pravnog sistema ukazuje na kontinuirano postojanje kriminala i potrebe da se djeluje prema njemu, a

⁵⁰ J. Ku/J.Nzelibe, „DO INTERNATIONAL CRIMINAL TRIBUNALS DETER OR EXACERBATE HUMANITARIAN ATROCITIES?“, Washington University Law Review, VOLUME 84,4/ 2006, 809.

ne da se nadamo da će ta ponašanja nestati u budućnosti.⁵¹

Kod izoliranja efekata odvratanja od strane međunarodnih tribunala je potrebno odrediti grupu koja će biti najvjerojatnije procesuirana od njih. U tu svrhu su prikupljeni podaci o učesnicima afričkih državnih udara od 1953. do 2003. i ovi podaci su objedinjeni od strane Patrick McGowan.⁵²Ovi podaci obuhvataju podatke o tim događajima, uključujući sve državne udare, neuspjele državne udare,otkrivene zavjere za sve afričke zemlje. Cilj je bio utvrditi sudbinu učesnika u državnim udarima svih kategorija udara. Za skupinu učesnika u državnim udarima se, po mišljenju autora, nema razloga da se ne misli da se značajno razlikuje po uvjerenjima od onih koje imaju počinioci humanitarnih atricija, jer i jedni idrugi su učesnici u građanskim ili unutarnacionalnim konfliktima. U bilo kojem događaju skup podataka se odnosi na prethodno postojeće sankcije sa kojima je vjerovatno da bi se susreli i počinioci koji bi bili optuženi pred međunarodnim tribunalima.⁵³ Uistinu svi ad-hoc tribunali UN-a su kreirani da progone za ratne zločine koji su se desili unutar jedne zemlje za vrijeme građanskog rata. Slabost nacionalnog sistema se ogleđa u slabom političkom sistemu i unutrašnjem etničkom konfliktu. Da bi se vidjelo da li će međunarodni krivični tribunali -ICT procesuiranjem načiniti neku razliku u njihovom ponašanju, potrebno je da vidimo život učesnika u afričkim državnim udarima u kojima nije došlo do intrevencije ICT- tribunala. Wiseman je uočio da od 485 pojedinaca koji su postali afrički lideri prije 1991.godine, zapanjujućih 59,4 % pretrpjelo je nesretan svršetak direktno povezan sa njihovom političkom sudbinom.⁵⁴ Uistinu, Wisemanova baza podataka afričkih lidera ukazuje da je 17,7% je ubijeno, drugih 41,6% ili je pretrpjelo zatvaranje ili egzil ili oboje. Drugim riječima, više od jedne polovine svih afričkih lidera je od nezavinosti do 1991. ubijeno, zavoreno ili u egzilu. To pokazuje da iz perspektive racionalnog razmišljanja ove osobe imaju vrlo visoku individualnu sklonost riziku i opasnosti. Kako bi postigli politički položaj, uz rizik koji varira od zemlje do zemlje, većina ih završi neuspjehom. Iz navedenih podataka se vidi da dolazak na vlast na ovaj način individualno je vrlo opasno, jer čak i u slučajevima državnih udara koji su uspješni, njih oko 28% je pogubljeno ili na drugi način ubijeno, 22% su pobjegli u egzil ili su zatvoreni, 16% su uhapšeni bez ikakvog jasnog ishoda. Slično 32% svih pojedinaca koji su angažirani u zavjerama državnih udara su pogubljeni ili na drugi način ubijeni, 27% su zatvoreni ili u egzilu,

⁵¹ G.Gallón (2000), 3,4.

⁵² J. Ku/J. Nzelibe, „DO INTERNATIONAL CRIMINAL TRIBUNALS DETER OR EXACERBATE HUMANITARIAN ATROCITIES?“, Washington University Law Review, VOLUME 84,4/ 2006, 800.

⁵³ *Ibid.*,801.

⁵⁴ J. Ku/J. Nzelibe (2006), 803.

a 21% su uhapšeni bez jasnog ishoda. Ako se izoliraju one zemlje koje su sklone ovim udarima, onda sudbine počinitelja izgledaju još gore. Na primjer, ako se izdvoje zemlje koje imaju 11 ili više udara, onda vjerovatnoća da će učinioci biti ubijeni ili zatvoreni je vrlo značajna. Čak i oni koji su uspješno okončali državni udar bili su ubijeni kasnije na vlasti.

Time se vidi da sankcije sa kojima se suočavaju zavjerenici u svojim zemljama se razliku od onih sa kojima se suočavaju pri međunarodnom procesuiranju, čime se čini da ovi režimi imaju mnogo više načina da odvrću učinitelje ovih djela, kako u pogledu formalnih, tako i neformalnih tjelesnih sankcija protiv potencijalnih počinitelja, od kojih su neke sankcije ilegalne i moralno problematične. Ipak, ni takav sistem sankcija ne zaustavlja potencijalne počinitelje,⁵⁵ što je suprotno uvjerenju da su to zemlje sa kulturom nekažnjivosti. Zaključak je da osobe sklone da poduzimaju djelatnosti sa toliko rizika, vrlo malo će biti odvrćene prijetnjom budućim procesuiranjem pred međunarodnim tribunalima. Upravo ova grupa minimizira rizik od procesuiranja pred međunarodnim sudovima zbog koristi koju imaju ukoliko relizuju svoje planove, zatim zbog mnogo strožijih sankcija koje im vise iznad glave u njihovim zemljama, kao i individualnih karakteristika i karakteristika grupnog odlučivanja i ponašanja.

Treba imati na umu da neki lideri koji čine masovne zločine po međunarodnom pravu se ne mogu odvrću samim postojanjem tribunala. Oni moraju biti zaustavljeni akcijom suda. Stoga glavni napor suda treba biti u neutralizaciji počinitelja prije nego oni izgrade nadu da neće biti odvrćeni od učinjenja djela. U situacijama masivnih i sistematskih kršenja ljudskih prava postoji obično više nego jedan glavni lider i velika decentralizacija učesnika, nego što se to da zamisliti izvana. Zamka u razmišljanju je da neutralizacija najvidljivijih osoba će voditi odvrćanju drugih da ne počine više nasilja. Obično nakon toga se dešava da više drugih osoba-vođa počine još više nasilja. Politika neutralizacije bez iluzija treba se suočiti sa izazovom zaustavljanja svih lidera i ključnih osoba koje ih podržavaju kroz preventivnu akciju umjesto nadanja da će oni biti odvrćeni kao automatska posljedica neutraliziranja nekih počinitelja ili najvidljivijih figura povezanih sa nasiljem.

Rimski statut je sačinjen radi kreiranja međunarodnog suda sa svrhom prije svega retribucije, a manje radi odvrćanja počinitelja. Fokus nije na činjenici da je njegova jurisdikcija na "najozbiljnijim zločinima koji zabrinjavaju međunarodnu zajednicu kao cjelinu", kao što statut tvrdi. Problem je u tome da neke zemlje nastoje da limitiraju već limitiranu jurisdikciju

⁵⁵ *Ibid.*, 807.

suda nad samo nekim od ovih najozbiljnijih zločina. Cilj je isključiti mnoge ozbiljnije povrede iz jurisdikcije suda, sa rezultatom da mnoge žrtve nasilja iz jurisdikcije suda neće dobiti retribuciju niti pred nacionalnim niti pred međunarodnim sudom.⁵⁶

2. Zahtjev teorije odvracanja glasi da će izvršilac postupati u skladu sa zapovijedi iz zakona, ukoliko ju je potpuno razumio i ukoliko potpuno razumije situaciju oko sebe uzimajući u obzir cost-benefit analizu. Trošak se računa preko percipirane kazne za to djelo i korist od djela.

“Bentam je sugerirao tri aspekta kažnjavanja koje treba uzeti u obzir u proračunu težine kazne. U modernom krivičnom pravosuđu tosu: mogućnost izricanja kazne - **vjerovatnost, totalni iznos kazne**, i ono što se tiče odvracanja, **zastrašivanje** onih koji bi možda počinili kriminal. Razmišljanje autora studije koju ću vam prikazati o ovim zahtjevima je nadmašilo standardno razmišljanje o odvracanju.⁵⁷ U radu “Does Criminal Law Deter?” obrađuju se ovi značajni aspekti odvracanja kako u empirijskim studijama ponašanja primjene kazne nad pacovima, golubovima, psima i poređenju nađenih efekata nad životinjama u slučajevima kažnjavanja ljudi. Bez obzira na ograničenosti primjene tih istraživanja mogu se povući vrijedne paralele.

2.a. Vjerovatnost kazne

“U pogledu vjerovatnosti odgovarajuća literatura daje razlog da se bude zabrinuto o efektivnosti odvracanja koje stvara naše trenutno krivično zakonodavstvo, odnosno krivičnopravni sistem. Istraživači su pravili varijacije vjerovatnosti kažnjavanja od nivoa sigurno u kojem kažnjavanje slijedi za svaki prijestup ka vjerovatnoći od samo 0,1 posto. Za subjekte koji imaju 50 % vjerovatnoće da će biti kažnjeni, stopa odgovora smanjuje se za 30%. Pri stopi kažnjavanja od 10% nikakvo suzdržavanje u činjenju krivičnih dijela nije primjećeno.³⁴

2. b. Intenzitet šoka-kazne

U pogledu intenziteta šoka treba reći da je intenzitet kazne jedan efektivan način ograničavanja u ponašanju kada je isporuka kazne izvjesna, jer tada slijedi brz odgovor kažnjenog. Kako isporuka kazne postaje sve manje izvjesna, opada sustezanje i uz strožije kazne.

⁵⁶ G. Gallón (2000).

⁵⁷ P. H. Robinson/J. M. Darle, “Does Criminal Law Deter? A Behavioural Science Investigation”, *Oxford Journal of Legal Studies*, Vol. 24, 2 /2004, 173-205,

2. c. Dinamika odvrćanja

Naglasak je da *dinamika odvrćanja je sasvim kompleksna*, i više nego li to sadašnja analiza odvrćanja objašnjava. Osim ubistava, stopa kažnjavanja za ostala krivična djela je na jednoj cifri i ona gotovo da nema efekata na odvrćanje zastrašivanjem. Obrasci kažnjavanja kod životinja se ne mogu koristiti jer na njihovo ponašanje je uticala odmah isporučena kazna. Ono što je pozitivno je da generalna populacija ima subjektivni doživljaj efikasnosti koji je znatno veći, pa javnost nije ni uznemirena za razliku od recidivista koji imaju interes da znaju stvarno stanje kaznene politike da bi činili nova krivična djela i kako bi optimizirali vlastiti rizik.⁵⁸ Pri toj kalkulaciji i oni često precjenjuju vlastite mogućnosti smatrajući da je sistem uspavan ili ne razmišljaju o vjerovatnoći da će biti uhapšeni. **Nađeno je da 76% aktivnih kriminalaca i 89% najnasilnijih kriminalca ili ne vidi rizik od hapšenja ili nema razmišljanja o vjerovatnoći da će biti uhvaćeni zbog njihovih krivičnih djela.**⁵⁹

Implementacija principa minimum napora da se reduciraju masivne povrede ljudskih prava prije svega ubijanja je katastrofalna kako se to pokazalo u drugoj polovini 20 vijeka. Odvrćanje je ograničeno po definiciji i u nacionalnim sistemima. Priroda povrede kod ratnih zločina, genocida i zločina protiv čovječnosti je tako ozbiljna u ovim situacijama da je nemoguće priskrbiti odgovarajući zadovoljavajući stepen retribucije za svakog od počinilaca i satisfakciju za žrtve. Kada se tome doda politička manipulacija provođenjem obaveza iz međunarodnog prava ta zadaća postaje još kompleksnija. Npr. Savjet bezbjednosti može izbjeći jurisdikciju stalnog suda – ICC, jer prema statutu, Savjet bezbjednosti ima prerogative da naredi Tužiocu ili sudu da odustane od iniciranja ili provođenja istrage ili suđenja za specifičan zločin. To Savjet bezbjednosti može izvršiti za 12 mjeseci i ponoviti to mnogo puta ako to želi (Art 16.). To otvara vrata za nekažnjivost i neutralizaciju ili iluziju neutralizacije povrede ljudskih prava. Članice Savjeta bezbjednosti ipak mogu koristiti veto i neslagati se sa spriječavanjem Tužioca ili suda nakon čega se to može nastaviti⁶⁰.

Za razliku od kriminaliteta pojedinaca i bandi prava priroda rata se vidi kroz njegovu suštinu borbe i bitaka, odnosno njihovu dinamiku. Atriciju civila posmatranu kroz trajanje, dinamiku, ozbiljnost i reakciju na nju intervencijom izvana, što možemo staviti u kontekst

⁵⁸ P. H. Robinson/J. M. Darle, Does Criminal Law Deter? A Behavioural Science Investigation, Oxford Journal of Legal Studies, Vol. 24, 2 /2004, pp. 173-205, 184.

⁵⁹ *Ibid.*, 186.

⁶⁰ G. Gallón (2000), 6,7,10.

vojnog termina bitka, odnosno upotrebe sile i zakonitog suzbijanje te sile. Suzbijanjem sile utiče sena tajming rata, pa time i na kažnjavanje počinilaca neformalnim sankcijama i krivičnim procesuiranjem učesnika. Uticaj ishoda bitaka presudan je da lideri odluče da li će se boriti ili sklopiti mirovni sporazum i to se vidi iz podataka koji se tiču bitaka. Nivo i intenzitet bitaka, taktika i kapaciteti koji utiču na ishodu predmet analiza. Postoje tri razloga zbog kojih su bitke značajne, a ne i drugi događaji u ratu.⁶¹ Prvo, bitka je najznačajnija centralna tačka rata u vremenu i prostoru u kojem jedna armija pokušava da uništi drugu ili da se natjera protivnik da prihvati uslove mira. Bitke su izvor podataka koji omogućavaju perspektivu za totalnu pobjedu, ali bitke nisu jedini izvor podataka za analizu. Obavještajne informacije, medijski izvještaji, diplomatska taktika su takođe izvori informacija u vrijeme rata i kao takvi mogu uticati na ratne odluke odnosno odluke vezane za okončanje rata.⁶² Dva su generalna mehanizma kako borba u bitkama vodi ka okončanju konflikta. Jedan mehanizam objašnjenja polazi od toga da nasilje, prisila i sposobnost da se nanese šteta i asimetrična distribucija troškova ratovanja se koristi za rješavanje sporova. Drugi set se odnosi na objašnjenje kako borba u ratu vodi rješavanju informacione asimetrije ili nepoznanica koje vode okončanju rata. Bitka utiče na sposobnost da se nametnu troškovi u pogledu donošenja odluke da se nastavi ratovati, da snažnija strana nametne svoju volju. Kako Schelling kaže "moć da se povrijedi je moć za pregovore". Porast veze između stope ukupnog broja žrtava na jednoj strani i vjerovatnoće okončanja rata je vrsta asimetričnog troška meti zbog njenog neuspjeha sa ciljem da druga strana kapitulira ili da se suoči sa povećanim nivoom vjerovatnoće poraza. **Vjerovatnoća okončanja rata je povećana sa nejednakošću gubitaka između dvije strane.** Jedno od objašnjenja prednosti posmatranja bojnog polja je da niti jedna strana ne može reći da ima bolje resurse, kapacitete, kao i liderstvo, nego je to pokazala u bici. **U takvom svijetu države imaju svoje vlastite informacije o vjerovatnoći uspjeha i ishodu konflikta. Te informacije svakoj zemlji kažu da li se u konkretnom slučaju trebaju boriti ili prihvatiti sporazum. Pojedinačno, informacije zemlje o vlastitoj pobjedi ili porazu nisu najtačnije. Rezultat bitaka je značajan izvor podataka, jer daju ne samo informacije o trenutnoj bici, nego i o budućem ishodu dugog konflikta.** Bitke otkrivaju informacije liderima o dugoročnim vjerovatnoćama za uspjeh u ratu, pri čemu vjerovatnoća okončanja rata raste sa količinom informacija koje stižu sa bojnog polja.⁶³ Drugačije rečeno, rat može biti proces signa-

⁶¹ K. W. Ramsay, 'Settling It on the Field Battlefield Events and War Termination, Department of Politics Princeton University, Journal of Conflict Resolution', Sage Publications, Volume 52, 6/ 2008, 851

⁶² *Ibid.*, 851

⁶³ K. W. Ramsay, 'Settling It on the Field Battlefield Events and War Termination, Department of Politics Princeton Univer-

liziranja rješenja i prikazivanja slabih učesnika i statusa-quo ili interesa njihovih protivnika u pregovorima. Istoričari i vojni praktičari su identifikovali još jedan događaj na bojištu koji može uticati na okončanje rata. To je iznenađujuća pobjeda (Weigley 1991). Vjerovatnoća da se rat okonča raste sa devijacijom skale pobjede (poraza) u odnosu na prethodni trend. Takav odlučujući moment ili moment preokreta su najvjerovatnije i najodlučujući na kraj rata. Reorganizacije se dešavaju nakon događaja velikog profila. Jedan od interesantnih odnosa koji je pronađen je tok informacija i to posebne vrste informacija –a to je broj dana u kojem su zaraćene strane angažovane i vjerovatnoće okončanja rata. Raste vjerovatnoća okončanja rata sa većom količinom informacija, a one sa većim angažmanom. U vremenskom području od 0 do 30 ili 40 dana bitke vjerovatnoća okončanja rata raste. Poslije tog perioda okončanje rata postaje neizvjesnije i vjerovatnoća opada. Tek nakon ekstremnog broja dana bitke strane su voljne da prekinu pod uslovom da je jedna ili obje strane iscrpljene. Jedan iznimak je interesantan. Demokratije se bore snažnije, kraće, ali zato biraju svoje borbe pažljivije. Nakon 250 do 300 dana, uz ostale nepromijenjene uslove, dvije strane imaju manje vjerovatnoće nego u prvoj bici da okončaju rat. **Počinioci će najvjerovatnije promijeniti svoju ubilačku politiku genocida, politicida i drugih masovnih atricija samo u reakciji sa promjenama u očekivanju političke ili vojne dinamike konflikta sa kojim se suočavaju.**⁶⁴ Interesantan je jedan momenat da intervencija sa ciljem zaustavljanja zločina po međunarodnom krivičnom pravu zahtjeva, ne samo razmatranje namjere počilaca, nego i namjere intervenijenta. **Od te namjere zavisi ne samo trajanje genocida, politicida ili masovnih atricija, nego mnogo važniji segmentozbiljnost ili intenzitet ubijanja.** Najkraći genocid je bio i najozbiljniji, u Ruandi. Iako o intervenciji ne možemo govoriti kao o primjeni policijske sile, ipak uz unaprjeđivanje mehanizama međunarodnog krivičnog suda sigurno će se lakše postavljati kriteriji za intervencije. Za sada možemo govoriti o određenim modelima intervencije i njihovim ishodom po studijskim nalazima učinka na ozbiljnost i trajanje masovnog ubijanja.

Modeli intrvencije su: Impartial Intervention Model- Neutralni model intrevencije, Witness Model – Model svjedoka, Bystander Model- Model posmatrača, m Balance of Power Model-Model Balansa moći, Threat-Based Model- Model baziran na prijetnji i Challenging Intervention Model- Model intervencije koji se suprostavlja počiniocu.

---

sity, Journal of Conflict Resolution', Volume 52 Number 6, December 2008 850-879 © 2008 Sage Publications, 855.

⁶⁴ M. Krain, International Intervention and the Severity of Genocides and Politicides, International Studies Quarterly (2005) 49, 363–387, 365.

Challenging Intervention Model - Model intervencije koji se suprostavlja počinioocu od svih modela intervencija ima najviše šansi da uspori ili zaustavi genocide. Neutralna intervencija je ona koja je primjenjena u "sigurnim zonama" u Bosni i Ruandi. Ako državno sponzorirano masovno ubijanje je već počelo, počinilac vjerovatno ima već procjenjen međunarodni kontekst i odlučio je da postoji stepen viška dopuštanja njemu da počinji genocid ili politocid bez posljedica.⁶⁵ Ako počinilac izabere da progura politiku državnog sponzorisanog masovnog ubijanja zato što ima sposobnost da obuhvati civilne mete i čini to kao "koristan izbor", onda intervenijent koji podržava žrtve (ili se suprostavlja počinioocu) može da prinudi počinioce da promjene njihovu kalkulaciju. Izazivajući intervenciju počiniocima se odvlače resursi i vrijeme koja je posvećeno genocidu ili politocidu sada prema odbrani protiv eksternog izazova. Tako intervencijom državno sponzorirano ubijanje postaje znatno složenije, a ozbiljnije su i vojne i/ ili političke⁶⁶ kalkulacije. Prije uključivanja snaga protiv počinioaca se 1) signalizira da međunarodni kontekst je promijenjen od dopustivog ka zabranjujućem, i da genocidaši neće dugo biti ostavljeni na miru kao i 2) okretanje važnog faktora vremena i resursa od politike iskorjenjivanja domaćih grupa prema odbrani od vanjskog faktora koji sada postaje izazov.

Intervencije koje podržavaju počinioce ili koje su nepristrasne (objektivne) ne bi trebalo da imaju efekta na ozbiljnost genocida ili politocida, jer ne mijenjaju odnos snaga između počinioaca i žrtve. Nezavisna intervencija kao i intervencija koja podržava počinioce ne reducira ozbiljnost državno sponzoriranog masovnog ubijanja. Uprkos argumentima i dokazima iz prakse kod ovih tipova intervencije argument ide u korist drugih političkih opcija.

Model direktnog suprostavljanja počinioocu se pokazao u empirijskim istraživanjima kao jedini model koji je u stanju da umanji ozbiljnost genocida ili ga skрати, te da navede počinioce da promjeni svoju politiku i ciljeve, jer intervenijent direktno ometa njegove napore i staje na stranu žrtve. Neutralni model intervencije počiva na tome da međunarodne organizacije i njihovo djelovanje mora biti neutralno, pa je pretpostavka da se takva intervencija ne provodi zbog žrtve kao takve. Statistička istraživanja u studijama koje smo konsultovali pokazala su da neutralni tip intervencije ne utiče na smanjivanje ozbiljnosti ili skraćivanje genocida, kao što nema niti nekih negativnih efekata za pogoršanje situacije, kako se na prvi pogled mislilo.

⁶⁵ *Ibid.*, 366.

⁶⁶ *Ibid.*, 366, 367.

Witness Model – Model svjedoka stoji na ideji da prisustvo stranih snaga koje su neutralne ili su blago naklonjene žrtvi sa ciljem da ukažu počiniocu da se međunarodni pogled na ubijanje pomjera ka zoni kada se to ne smatra dopustivim nema uticaja na ozbiljnost genocida ili trajanje ili na već odabranu politiku ubijanja od strane vladajuće elite na terenu.

Balance of Power Model- Model Balansa moći može imati dva moguća ishoda. Intervencija u korist počinioca ili u korist žrtve. Intervencija u korist počinioca omogućava mu održanje na vlasti i sprovođenje započete atricije, ali nema uticaja na ozbiljnost otpočetog ubijanja, nego mu samo omogućava sigurnije sprovođenje te politike kroz dotur resursa i efikasniju politiku genocida. Intervencija koja pomjera odnos moći u korist žrtve povećava oportunitetne troškove počiniocu, jer sada naoružana žrtva ima veće šanse da se brani smanjujući njenu ranjivost.

Threat-Based Model- Model baziran na prijetnji koja se stavlja počiniocu u izgled ako otpočne genocid ili atriciju mijenjajući procjenu njegove cost-benefit analize. Iako izgleda logično da će režim prijetnju uzeti ozbiljno on kalkuliše suprotno, osjećajući opasnost da će pod takvim okolnosti i druge grupe uzeti sebi zapravo da naruše *status quo* odlučuje djelovati na način da upotrebljavaju još veću skalnu nasilja stvarajući straha među svojim članstvom opravdavajući time genocid. Istraživanje u studiji je pokazalo da generalno povećanjem ukupnog broja intervencija se smanjuje ozbiljnost genocida i štite ljudski životi. Ovi efekti jasno posmatraju se u kratkom roku, dok u dugom roku efekti su nešto drugačiji zbog drugih faktora koji utiču na genocid i koji uključuju raniju istoriju ponavljanja genocida, tip društvenog uređenja, ekonomske prilike, odnos etničkih grupa itd. Kraći genocidi nisu manje opasni od dugih, dok brzina intervencija utiče na ukupnu statistiku ubijenih, ali ne i na intenzitet genocida. Na ozbiljnost genocida utiče magnituda intervencije. Snažnija intervencija umanjuje ozbiljnost genocida.

2. d. Punishment Amount –KOLIČINA KAŽNJAVANJA

Onovni princip specijalne prevencije, a time i odvratanja, je da ozbiljnost djela određuje ozbiljnost sankcije s tim da se kažnjavanje prilagođava i drugim okolnostima. Ali postoji nekoliko preduslova i nekoliko ograničenja da bi se moglo govoriti o sistemu koji efikasno odvraća. Prije svega, ekonomska ograničenja su broj zatvora u jednoj zemlji, budžeti policije, stopa otkrivenosti, složenost otkrivanja, vidljivost djela u javnosti i ekonomska opravdavanost zatvaranja koja postoji za samo određena krivična djela koja su najozbiljnija. Znači,

moramo govoriti o podešavanju optimalnog nivoa kažnjavanja radi efikasnog odvrćanja putem obeshrabrivanja onih koji bi djela htjeli poćinuti. Optimalno kažnjavanje je efikasno kažnjavanje i uključuje odvrćanje sa podešavanjem strogoće kazne, vjerovatnosti otkrivanja, pravovremenosti i prilagođavanju pojedinaćnom slućaju sa ostvarivanjem generalnih ciljeva.⁶⁷

Kao i u studijama vjerovatnoće, studije sa oštrinom kazne sugeriraju dva zaključka, veću kompleksnost nego aktuelne analize odvrćanja obuhvataju i dinamićka nesaglasnost sa modernom praksom odvrćanja.

“Prvi nalaz na relevantnim studijama nad životinjama je bez neke posebnosti: stepen do kojeg kaznena administracija suzbija kasnije akcije na koje su prethodno životinje bile prisiljene da ih poduzmu, ovisе najviše od kolićine -težine kazne. U jednoj studiji u kojoj se kažnjavanje sastoji od elektro šokova koji se daju momentalno nakon što životinja pritisne dugme koje je sada kažnjavanje (akcija za koju je prethodno bila nagrađena) suzbija uveliko kasnije pritiskanje dugmeta u potpunosti ako su šokovi bili umjereni po intenzitetu, potpuno ili gotovo potpuno suzdržavanje u ponašanju doživljavaju ako je intenzitet kazne vrlo veliki.⁶⁸ Vrlo je važno napomenuti da je kažnjavanje izvršeno odmah nakon svake nepoželjne aktivnosti, odnosno postojao je set uslova koje je teško ostvariti kod ljudi nakon poćinjenja krivićnog djela. Drugi nalaz ovih studija je vredniji pažnje. Postoji jedan interesantan efekat adaptacije na intenzitet. U jednoj studiji nad golubovima koji su bili šokirani dodirom ključa, a za koji su prethodno nagrađivani zaključeno je da nivo šoka od 80 volti proizvodi totalni odgovor u suzdržavanju kada je sprovedena kazna za životinjski prvi odgovor. Kada se nivo šoka smanji ispod 60 volti postoji malo efekta suzdržavanja u ponašanju. Kada se nivo šoka od 60 volti koji je prvi put upotrijebljen zatim povećava golubovi nastavljaju da daju odgovor bez suzdržavanja sve do 300 volti što je mnogo više od nivoa odvrćanja od 80 volti. Aplikacija kažnjavanja unutar sistema krivićnog pravosuđa ima za posljedicu nesiguran ili neizvjestan odgovor osuđene osobe, pošto je za prvo djelo kažnjena najćešće niskom kaznom, odnosno kratkom kaznom, uslovnom osudom ili sudskom opomenom. To znaći da krivićno pravosuđe možda kreira kriminalne recidiviste ućeći ih kao golubove da se navikavaju na kaznu, a za koje je krivićno pravosuđe htjelo da ih odvraći.”⁶⁸ Društvo kroz kaznenu politiku i modeliranje

⁶⁷ P. H. Robinson/J. M. Darle, "Does Criminal Law Deter? A Behavioural Science Investigation", *Oxford Journal of Legal Studies*, Vol. 24, 2 /2004, pp. 173-205, 186.

⁶⁸ P. H. Robinson/J. M. Darle (2004), 186.

težinom kazne koja uzgred je sve skuplja je sve manje efikasno i uopšte ne igra oni ulogu koju joj doktrina daje. Istraživanja su pokazala zapanjujuće rezultate da kada se osuđeniku da prilika da iskusi dvije sekvencije različitog trajanja i različite boli s tim da kraća ima veći intenzitet i dužu sekvenciju prvo sa jačim intenzitetom koji se kasnije smanjuje izabiraju dužu sekvenciju. Čak ako i odobrimo to kao kompletnu istinu, to je jedino relevantno u specijalnom odvratanju za one koji su već okusili zatvor, koji su uhvaćeni i zaključili da zatvor nije tako loše mjesto kako konvencijalna mudrost gleda na to. Za ostale koji nisu iskusili zatvor, prijetnja zatvorom u svijesti je da je to grozno mjesto. Generalno odvratanje kako je argumentovano ostaje nedirnuto sa problemom zanemarivanja trajanja kazne zatvora. Time se opet sa terena relativno uspješnog generalnog odvratanja prijetnjom strožijom kaznom vraćamo u specijalnu prevenciju gdje to nije slučaj. Istovremeno sa zatvaranjem poznatih povratnika u kriminalu u zajednici iz kojih su oni ponikli nastaje nova generacija kriminalaca koji shvataju da zatvori nisu tako loša mjesta kako se na prvi pogled čini poštenim građanima, pogotovo ako dolaze iz onih sredina u kojima su siromaštvo i kriminal sudbina.⁶⁹

Kada govorimo o izvjesnosti kažnjavanja za masovne atricije međunarodni tribunalni nemaju sopstvenih policijskih snaga koje efikasno mogu procesuirati vodeće elite u državama ili vođe paramilitarnih jedinica ili drugih pripadnika organizovanog kriminala koji uzimaju učešće u različitim oblicima odgovornosti za počinjenje masovnih atricija. Louise Arbour je dala takvoj situaciji za međunarodna krivična djela naziv "culture of impunity" - kultura nekažnjivosti gdje sprovođenje međunarodnog humanitarnog prava je prije izuzetak nego pravilo.⁷⁰ Na osnovu malog broja tribunala i relativno malog broja presuđenih slučajeva vrlo je teško izvesti zaključak o ozbiljnosti i izvjesnosti kažnjavanja pred međunarodnim tribunalima. Zbog političkih i proceduralnih ograničenja čini se da ovi tribunalni neće biti osnovno sredstvo za procesuiranje humanitarnih atricija. ICC prema Rimskom statutu će procesuirati samo one počiniocje koje zainteresovane države članice nisu volje ili nisu u stanju da to učine. U svakom slučaju potencijalna grupa koja će biti procesuirana pred ovim tribunalima biće osobe koje su pale sa vlasti bilo pod dejstvom unutrašnjih sila ili intervencijom vanjskih sila u propalim i slabim zemljama. Za to je potrebno vrijeme, a vrijeme negativno djeluje za žrtve.

⁶⁹ P. H. Robinson/J. M. Darle (2004), 187.

⁷⁰ J. Ku/J. Nzelibe, „DO INTERNATIONAL CRIMINAL TRIBUNALS DETER OR EXACERBATE HUMANITARIAN ATROCITIES?“, Washington University Law Review, VOLUME 84,4/ 2006.

Drugo, model generalnog odvracanja mora u racunicu ukljuciti dostupne extra-legalne ili neformalne sankcije kao dio ukupne ozbiljnosti kaznjavanja. Ovo se odnosi na neformalnu samopomoc kao sto su postidivanje, odmazda zrtve, i/ ili druge akcije osvete koje ispunjavaju sve uslove odvracanja, a to je ozbiljnost sankcije i njena izvjesnost. Posebno snazan kriminogeni faktor koji umanjuje efekat odvracanja je grupno djelovanje u izvršenju zlocina ili djelovanje na podsticaj drzavnog agenta, jer ili neutralise djelovanje formalne sankcije ili neformalnu sankciju od grupe pocinilaca diže iznad formalne, što u cost-benefit analizi utiče na pocinioca da pocini djelo. Drugim rijecima, krivичno pravni sistem koji ukljucuje slabije sankcije nego postojeće formalne ili neformalne alternative je manje spreman da proizvede kredibilno odvracanje. U pogledu masovnih atricija neformalne sankcije imaju znatno veću mogućnost odvracanja od formalnih sankcija koje su ovisne od uspjeha intervencije i drugih vanpravnih uslova. Pogledaćemo kako analiza bitaka u ratovima između država usljed intervencije u funkciji neformalnih krivičnih sankcija, odnosno, provođenja zakona (međunarodnog prava) radi realizacije principa R2P – responsibility to protect, stvara dovoljno prostora da se uspostavi mir i da se vođe predaju radi provođenja pravde. Mjera prisile u bitci po autoru je jednaka absolutnoj vrijednosti razlika u kumulativnim gubicima. Visoka vrijednost pritiska se ostvaruje onda kad jedna strana ima gubitke trupa u takvom omjerom da je znatno veći nego druga strana. Bitke sa informacijama o ishodima koji znatno odstupaju, odnosno koje imaju devijaciju su bitne. Takve bitke se zovu odlučujućim i označavaju se kao “šokantne pobjede”. Moguće je da i druge varijable koje nisu direktno povezane sa bitkom mogu biti relevantne za objašnjavanje okončanja rata. Ove druge varijable npr. Pregovaranje nisu povezane sa bojištem.

2. e. Odgađanje – zadržavanje Delay.

Efekte kaznjavanja opadaju značajno sa protekom vremena između kriminalnog ponašanja i davanja kazne za to ponašanje. “U jednoj studiji gladnim psima su dali 10 minuta šanse da jedu iz posude vrlo željene i neželjene hrane. Poslije su kažnjeni od strane profiliranog ekperimentatora: a) poslije 15 sekundi ili b) poslije 5 sekundi ili c) odmah za jedenje iz posude sa preferiranom hranom, a nisu kažnjeni zbog jedenja iz nepreferiranog suda. Svi psi su naučili da izbjegnu jedenje iz preferiranog suda. Sljedeće, oni su odmah vraćani u testnu sobu sa eksperimentatorom koji je bio planirano odsutan. Psi su za: a) 15 sekundi odlaganja kažnjavanja imali povratak grupe jelu preferirane hrane za oko tri minute prvog dana, b) za 5 sekundi odlaganja psi su

se protivili oko 8 dana, c) odmah kažnjavani psi su se opirali u trajanju od dvije sedmice. Ove značajne razlike koje su stvorene varijacijom između 0 i 15 sekundi odgađanja kažnjavanja pokazuju koliko je potrebno da se ponovi recidivizam. U krivičnim slučajevima odgoda između dovršenja djela i početka kažnjavanja može biti značajna. Dostupni podaci u pogledu državnih sudova sugeriraju to da je prosječno vrijeme hapšenja do odlaska u zatvor po osnovu izdržavanja kazne u rasponu od 7,2 mjeseci kod priznaja krivnje do 12, 6 mjeseci za suđenje pred vijećem⁷¹.

Istraživanja efekata odvratanja pokazuju da ljudi kod vaganja posljedica djela manje značaja pridaju posljedicam u budućnosti u odnosu na sadašnjost i to je još više pojačano drogama, alkoholom, uticajem koristi od djela, čime se dodatno reducira odlučivanje.⁷²

Pogledajmo kakva je situacija vezano za međunarodno krivično pravosuđe. Procesuiranje pred međunarodnim tribunalima je znak da je domaće pravosuđe potcjenjeno i da domaći političari nisu u stanju da obezbjede mehanizme za buduće genocidalno ubijanje. Karakteristike međunarodnih i mješovitih tribunala su da su oni prije svega međunarodne institucije, koje sude osobama koje su svrgnute sa vlasti, mandat im je ograničen na određena najozbiljnijih djela, formiraju se za propale i slabe zemlje, njihovo osnivanje je pod dejstvom odluka Savjeta bezbjednosti i prije svega njihovo osnivanje ovisi od stava SAD, Rusije i Kine. Moćne zemlje čak i one koje su potpisnice Rimskog statuta će se vrlo rijetko naći pred ICC jer same imaju dovoljno snage da procesuiraju počinioce, a nekim državama ostaje uvijek i dalje da se koriste univerzalnom jurisdikcijom u ovim slučajevima.

U akademskim krugovima je pretpostavka da ovi tribunali obezbjeđuju pravdu za žrtvu, kompenzacije za žrtve, kaznu za počinioce, istinu za istoriju radi pomirenja i sprječavanja budućih genocida i masovnih atricija. Međutim svrgavanje diktatora i građanski ratovi i intervencije su pokazale da sistem odvratanja ne djeluje i iz razloga o kojima smo nešto rekli. **Profesor Meron je iznio tvrdnju “umjesto razočarenja izvjesnošću odvratanja, međunarodna zajednica treba treba obuhvati vjerovatnost kažnjavanja ohrabriranjem tužilaca prije svega pred nacionalnim sudovima, posebno trećih zemlja, čineći da ad-hoc tribunali budu efektivni, i ustanovljavajući snažni stalni međunarodni sud.”**⁷³

⁷¹ P. H. Robinson/J. M. Darle (2004), 187.

⁷² *Ibid.*, 187.

⁷³ Prema: T. Meron, From Nuremberg to the Hague, MIL. L. REV. 107, 110–11 (1995), a prema: J. Ku/J. Nzelibe, „DO INTERNATIONAL CRIMINAL TRIBUNALS DETER OR EXACERBATE HUMANITARIAN ATROCITIES?“, Washington University Law Review, VOLUME 84,4/ 2006.

Ovdje se kao glavni faktor odvracanja posmatra efikasnost ili izvjesnost kažnjavanja učinilaca pred međunarodim sudovima koji bi bio približan onim pred nacionalnim sudovima.

Pogledamo li dinamiku genocida i ozbiljnost atricije na dijagramu br. 1 potencijal za brzu eskalaciju u dnevnom porastu broja ubijenih civila u situaciji masovnih ubijanja ili genocida može uticati na napore kod sprječavanja ovih djela. Stoga, planeri ovih operacija daju prednost brzini nad masovnošću u MARO planiranju - Mass Atrocity Response Operations. Kašnjenje u intervenciji ne ostavlja ništa više nego samo jednu mogućnost koja neće spasiti potencijalne civilne žrtve niti dovesti pravdu preživjelima. Kašnjenje u MARO operacijama ima za posljedicu gubitke kao niti u jednoj operaciji, jer se omogućava počiniocima da postignu željeni uspjeh i nikakva kasnija pobjeda nad počiniocima neće ispraviti tu grešku. Osnovna svrha MARO operacija je zaustaviti ubijanja i uspjeh u tome je mjera uspjeha cijele operacije. Slika pokazuje asimetriji u eskalaciji nasilja počinitelja i odgovora intervenijenta. Cilj je dovesti što je bliže moguće krivu djelovanja počinioca sa djelovanjem intervenijenta bez odgađanja. Uslov za to su transport, obavještajno djelovanje, osmatranje i izvidanje kao i brzo političko i vojno odlučivanje u suočavanju sa neizvjesnošću i rizikom.⁷⁴ Sa dijagrama se može zaključiti da intervencija dostiže svoj maksimum onda kada je u završnoj fazi i dovršava genocid, politocida odnosno masovnu atriciju.

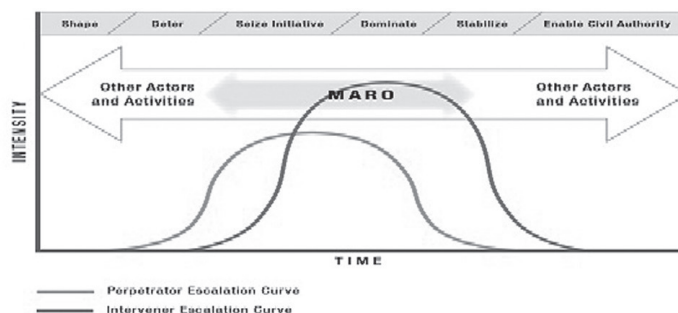

FIGURE 2 MARO scenario escalation curves

Izvor: *Mass Atrocity Response Operations: A MILITARY PLANNING HANDBOOK*, A Collaborative Effort Between the Carr Center for Human Rights Policy, Harvard Kennedy School and the US Army Peacekeeping and Stability Operations Institute, 2010.

⁷⁴ Mass Atrocity Response Operations: A MILITARY PLANNING HANDBOOK, A Collaborative Effort Between the Carr Center for Human Rights Policy, Harvard Kennedy School and the US Army Peacekeeping and Stability Operations Institute, 2010.

2. f. The perceived benefit – očekivana dobit

Ista vrsta faktora je relevantna da bi se procjenila očekivana prijetnja kaznom i očekivana dobit od djela. U određivanju očekivane dobiti od zločina procjenjujemo: vjerovatnost dobijanja koristi, njenu vrijednosti i neposrednost odnosno vremenski protok od učinjenja djela do dobijanje koristi od djela. Kako je cost-benefit analiza pokazala, mnogi faktori imaju trend da degradiraju očekivane troškove od djela. Analiza koristi sugerira malo takvih degradacija u određivanju vrijednosti očekivane dobiti. Tipično, očekivana dobit planiranog djela se realizuje odmah ili neposredno nakon djela: s obzirom na krađu npr. momentalno posjedovanje novca ili imovine ili izbor da ukradena imovina bude zamjenjena za drogu ili novac.⁷⁵ Kada pogled skrenemo sa pojedinačno motiviranog izvršioca krivičnih djela, a isti kriterij primjenimo na kolektivni kriminal kao što je rat dolazimo u sferu ekonomskih teorija koje ga objašnjavaju. "Rizik od civilnog rata je sistematski povezan sa nekoliko ekonomskih uslova kao što su ovisnost od primarnih izvoznih dobara i niskim nacionalnim dohotkom. Objektivno mjerene socijalne žalbe i pritužbe kao što nejednakost, nedostatak demokratije, religijska i etnička podjeljenost imaju vrlo malo sistematskog efekta na rizik. Uzrok građanskog rata postoji onda kada se pobunjenici mogu finansirati održivo."⁷⁶ Za razliku od država koje se uvijek iz različitih izvora finansiraju, osim ukoliko nisu pod sankcijama, dotle se pobunjenici susreću sa nešto drugačijom situacijom. "Strane u građanskom ratu ponašaju se poput korporacija. To nije kriminal bandi, niti kriminal zločinačke organizacije, to je kriminalni biznis na znatno većoj razni. "Empirijski rizik od pobune je snažno povezan sa tri ekonomska uslova: ovisnost od izvoza primarnih ekonomskih dobara, niskog prosječnog dohodka u zemlji (koji čini cijenu pobune niskom, a država nema para da se brani) i slab rast. Primarna dobra (određeni minerali kao što su dijamanti ili nafta ili šume) su osnov svih ekonomskih aktivnosti i kao takvi su plijen za predatore svih vrsta uključujući i pobunu. Kako je za vladu lako da ih oporezuje tako je i za pobunjenike lako da ih otmu. Time pobunjenici preuzimaju funkciju države u oporezivanju. U ratovima na Balkanu svi pobunjenici su kao osnov postavili izgradnju političkih entiteta sa visokim stepenom autonomije, prije svega u oporezivanju i upravljanju ostacima socijalističkih privreda koje su zasnovane ne primarnim dobrima, i upravljanje snagama unutrašnjih poslova koje su mogle biti korištene i u paramilitarne svrhe radi održavanja statusa quo kako unutar etničkih entiteta tako i prema

⁷⁵ P. H. Robinson/J. M. Darle (2004), 187.

⁷⁶ P. Collier, Economic Causes of Civil Conflict and their Implications for Policy, Department of Economics, Oxford University, April, 2006, 1.

drugim entitetima. U osnovi samo se mijenja strana koja se finansira iz tih izvora. Umjesto vladine elite finansiraju se pobunjenici. Razlika je u cijeni sukoba koju nosi pobuna, odnosno u troškovima građanskog rata. Ova dobra su laka za otimanje jer su sve potrebne instalacije i uređaji već postavljeni i kao takvi dugoročno nepokretni i vezani za tu lokaciju. Za razliku od poduzetničke proizvodnje koja ovisi od ljudskog faktora i koja može mijenjati lokaciju, proizvodnja primarnih dobara je vezana za tačno određeno geografsko područje i isplati se crpiti ta bogatsva čak iako ne daju onaj nivo profita koji je očekivan. S duge strane, za korištenje takvih resursa potrebno je imati osigurane komunikacije do najbliže izvozne luke. To podrazumijeva i kontrolu teritorije sa komunikacijama preko niza kontrolnih tačaka. To ih tjera da prave i savezništvo sa drugima, uz izdvajanje dijela dobiti i za njih. Vlada je u toj igri onda primorana da sve napore usmjeri na kontrolu glavne tačke, a to je luka.”⁷⁷

“Historijski gledano neredi su bili povezani sa cijenama hrane (Belle-mare, 2011). Od početka milenijuma bile su dvije glavne krize hrane. Prva je počela 2008. godine. Između januara 2007. i decembra 2008. godine kada su cijene porasle za 3% dok su u periodu januar 2007. i mart 2008. porasle je za 51 %. Porast tih cijena hrane je povezan sa neredima u nekoliko zemlja Afrike, Azije, Evrope i Amerike. Druga kriza vezana za cijene hrane počela je krajem 2010. godine, a cijene su porasle za 40% između januara 2010. i februara 2011. godine i još uvijek traje. Najbolje se osjetila u Arapskom proljeću sa pobunama u Alžiru, Tunisu, Egiptu, Siriji i Jemenu. Pored , postoji i povezanost elemenatarnih nepogoda u zemljama koje proizvode hranu sa političkim pobunama u zemljama koje uvoze hranu. Broj pobuna vezuje se za nestabilnost cijena, rast cijena i broj elementarnih nepogoda. Kao historijski primjeri navode se slučajevi pobuna u Francuskoj od 1709. do 1789. godine, a koje su vezane za hranu. Hronološki one su se dešavale u 1725., 1740., 1749., 1768., 1775., 1785. i sve do one velike revolucije 1789. godine nisu bile političke u svojoj suštini, nego su imale za cilj da utiču na cijene kroz pritisak na farmere i trgovce, kako bi i oni podnijeli dio gubitaka ili smanjili prihode usljed krize. Isti autor (Rudé) navodi da je u Engleskoj bilo oko 275 nereda između 1735. i 1800. godine i da su dva od tri slučaja pobune vezana za hranu. Istraživanja drugih autora koja su obuhvatala period sedamdesetih i devedesetih godina XX vijeka su pokazala da i lokalne cijene poljoprivrednih proizvoda ovise od globalnih ekonomskih politika u svijetu. Walton i Seddon su izbrojali 146 pobuna u 39 zemalja vezanih za hranu i za dosljednu primjenu politika

⁷⁷ Prema: P. Collier, *Economic Causes of Civil Conflict and their Implications for Policy*, Department of Economics, Oxford University, April, 2006, 10.

IMF (Međunarodnog monetarnog fonda). Klasično istraživanja pobuna odnosilo se na siromašno seosko stanovništvo, dok moderno istraživanje je usmjereno na gradsko siromašno stanovništvo. Posljedično, mijenjaju se i objekti napada kod pobune. Kod klasične pobune vezane za selo mete su lokalni proizvođači i trgovci koji utiču na cijene, dok su u gradskim pobunama mete supermarketi, vladine institucije i luksuzna mjesta i hoteli (Bellemare, 2011:8,9). S druge strane pitanje humanitarne pomoći odnosno hrane se može koristiti kao snažno oružje u civilnom konfliktu.

Ponovo ćemo naglasiti da političku pobunu treba razlikovati od ekonomske koja najčešće nema za cilj rušenje postojećih političkih odnosa, nego pravedniju raspodjelu dobara ili tereta. IMF – Međunarodni monetarni fond je načinio istraživanje u kojem je konstruisao specifični indeks cijena hrane koji je izveden pomoću varijacija u međunarodnim cijenama hrane za panel od preko 120 zemalja za period od 1970. do 2007. godine. Korišteni su rigorozni podaci i tehnike koji uključuju neuočljive različitosti između država i zajedničke šokove u godini, pri čemu su identifikovani efekti međunarodne varijacije cijena hrane na političku i socijalnu stabilnost kao i varijaciju podataka unutar i između zemlja (Arezki i Brückner, 2011.:3). Međunarodni porast cijena hrane u zemljama sa niskim dohodkom razara političke institucije i dovodi do raznih oblika unutrašnjih konflikata, pobuna i antivladinih aktivnosti. Promjena cijena hrane u zemljama sa visokim dohotkom nema uticaj na unutrašnju stabilnost. Također, od važnosti je vidjeti da postoji uticaj cijene hrane na rizik od građanskog rata usljed veze sa domaćom proizvodnjom hrane (Arezki i Brückner, 2011.:4). Promjene cijena hrane imaju veze sa makroekonomskim veličinama. Promjene cijena utiču na GDP per capita i imaju veze sa povratom od kapitala u zemljama koje izvoze hranu. U zemljama koje uvoze hranu raste i realna per capita državna potrošnja, dok s druge strane opada privatna potrošnja s obzirom da ta potrošnja na hranu čini veliki udio u ukupnoj potrošnji pojedinaca u zemljama u razvoju (zemlje sa niskim dohodkom), a džini koeficijent se pojavljuje kao mjera povećane razlike između bogatih i siromašnih u distribuciji dohotka. Pozitivno je utvrđena relacija između porasta cijena hrane i svih oblika antivladinih aktivnosti, demonstracija, pobuna i civilnog konflikta. Istraživanja provedena u radu IMF-apokazala su da period poslije 1990. je mnogo intenzivniji u vezi odnosa hrana-pobune i to ne samo u zemljama sa niskim dohodkom nego i u zemljama sa srednjim i visokim dohotkom u poređenju na vrijeme hladnog rata”⁷⁸.

⁷⁸ A. Duraković et al, “Pravno ekonomski preduslovi unutrašnjeg konflikta”, V. MEĐUNARODNA KONFERENCIJA „DANI KRIZNOG UPRAVLJANJA“ Zbornik radova, 24. – 25. maj 2012., Velika Gorica, Hrvatska, ISBN978-953-7716-31-8, 151.- 175.

Vratimo li se ponovo na krivično pravo i doktrinu odvracanja i vidimo načini na koji odvracanje funkcioniše zaključili smo da podešavanje jedne od varijabli na nulu znači da nikako nema efekata odvracanja. "Ako potencijalni počinilac nije svjestan zakonskog pravila koje je doneseno da utiče na njegovo ponašanje ili ako je svjestan pravila, ali ako vidi da nema nikakve realne šanse da bude kažnjen ili ako ima predstavu o značajnoj šansi da bude kažnjen, ali ne vidi troškove koji su veći od koristi od djela (zato jer umanjuje naveliko efekte buduće kazne ili zato što sadašnja korist prevladava zbog njegove sadašnje ovisnosti) ili ako je u stanju da procjeni veće troškove krivičnog djela, ali nije u stanju da takvo shvatanje utiče na njegovo ponašanje, onda kažnjavanje neće biti u stanju da odvraća osobu od počinjenja krivičnog djela. Ključ je da pad jedne od ovih pretpostavki je fatalno za efekat odvracanja. Različite grupe potencijalnih počinilaca mogu zato ne biti odvraceni mogućnošću da će biti kažnjeni zbog bilo kojeg od brojnih razloga. Mnogi od počinilaca mogu biti suviše intoksicirani ili mentalno uznemireni, ljuti ili uplašeni, da bi razmišljali o budućim posljedicama njihovih djela. Različita grupa može ignorirati pojedinačno pravilo usvojeno pod uslovima odvracanja racionalno da utiče na njihovo ponašanje. I tako dalje. Kumulativni efekat može biti da šira grupa potencijalnih počinilaca može biti da nije pod uticajem prijetnje odvracanjem iz jednog ili drugog razloga"⁷⁹.

ZAKLJUČAK

Različite grupe počinilaca imaju različite šanse da budu odvraceni od učinjena krivičnih djela, posebno međunarodnih krivičnih djela. I u efikasnim nacionalnim krivičnopravnim sistemima efekat odvracanja individualnih počinilaca i grupa je vrlo složeno pitanje i ovisi od brojnih pretpostavki, prije svega mogućnosti krivičnog progona. Generalno odvracanje je odvracanje prijetnjom kaznom što je i dominantni oblik odvracanja od kriminala. Djelimično efekat odvracanje se postiže i situacionim odvracanjem putem raznih prepreka za izvršenje zločina npr. upotreba kamere. Odvracanju doprinose i neformalne sankcije npr. osveta žrtve, ili suparničke bande, što sve utiče na strah kao racionalnu kategoriju, ali i strah kao emociju-trenutno stanje. Hrabrost, zanemarivanje prijetnje kaznom, grupno djelovanje, dobiti od djela, uz sve dodatne probleme otkrivanja djela umanjuju efekat odvracanja. Sporadično djelovanje međunarodnog krivičnog pravosuđa vodi do toga da počinioци ovih djela su spremni počiniti masovne atricije. Oni su

⁷⁹ P. H. Robinson/J. M. Darle, "Does Criminal Law Deter? A Behavioural Science Investigation", *Oxford Journal of Legal Studies*, Vol. 24, 2 /2004, pp. 173-205.

više nego prosječne osobe sklone riziku radi zadovoljavanja ličnih koristi, a problem se dodatno komplikuje sa grupnim teorijama igara u ratovima i politici. U stabilnim demokratijama uspješno se rješava sukob između potreba za uspješnim vođenjem rata i socijalne kontrole putem krivičnog pravosuđa. Pravosuđe jednako gleda na sve grupe unutar jedne države, dok međunarodno pravo se u ratu primjenjuje prema neprijateljskim državljanima i borcima i civilima. Problem nastaje onda kada političke i vojne strategije i odluke uzmu za neprijatelje domaće grupe, pri čemu sada krivično pravosuđe nije u stanju štiti ljudska prava. To je moguće učiniti samo naknadno, nakon završetka rata, najčešće intervencijom izvana preko realizacije načela "R2P" ili obaranjem sa vlasti garniture iznutra. Kada unutrašnja medijacija ne uspije zaštititi prava pojedinaca i grupa, postoje još dva alternativna načina. Jedan, za propale i slabe države putem međunarodnih tribunala uključujući i ICC, i univerzalna jurisdikcija svake zemlje u slučajevima političkih opstrukcija u Savjetu bezbjednosti.

Doktrina odvratanja u teoriji i empirijska istraživanja odvratanja pokazuju nesaglasnost jedne u odnosu na drugu. Empirija ukazuje da nacionalni sistemi putem manipulisanja kaznom stvaraju recidiviste, a da generalno odvratanje nije efikasno, jer nije moguće ispuniti u potpunosti teorijske pretpostavke. Efekti koje ostvaruju ovi sistemi su prije svega efekti neutralizacije najopasnijih kriminalaca, a manje odvratanja zastrašivanjem kaznom. U situacijama masovnih atricija fokus nije na retribuciji, niti na resocijalizaciji, niti na kompenzaciji šteta žrtvama, jer one najčešće neće to dočekati zbog sporosti provođenja međunarodne pravde. Fokus je na neutralizaciji putem intervencija.

Urada od više ponuđenih modela intervencija, sa datim prikazom dinamike ratovanja, sugerira da je jedini efikasan način zaštite ugroženih populacija putem MARO operacija, kojima se direktno suprostavljaju počinitelju. U radu je dat i prikaz evolucije teorije odvratanja koja i danas kao i onda kada je formulisana stoji na pretpostavkama da: je počinilac racionalno i stabilno biće, hedonista, koji poznaje zakone i zna kaznu za krivična djela, da pravi kalkulaciju troškova i dobiti od djela. U stvarnosti na ponašanje počinilaca utiču individualne karakteristike i uticaj drugih osoba i grupa. U ratovanju imamo grupno odlučivanje i ličnosti lidera koje utiču na postizanje mirovnih sporazuma ili nastavak ratovanja i ubijanja, situaciono odvratanje je mnogo složenije i traži analizu mnogih društvenih i individualnih faktora, a suzbijanje i neutralisanje počinilaca je preduslov za djelovanje međunarodnih ili nacionalnih sudova i označavamo ga terminom zaustavljanje nasilja.

MASS ATROCITIES AND CRIMINAL LAW DETERRENCE

SUMMARY

General prevention, as one of the functions of criminal punishment, along with socialization and retribution is usually achieved by intimidation, which affects the crime deterrence. The paper analyzes the role of the international criminal justice in deterring from mass humanitarian attritions/killings that have been defined as crimes of war, crimes against humanity and genocide. The article compares the effects of deterrence theory in the national justice system, the requirements imposed by that theory, specific conditions and perpetrators of international crime in order to deterrence to work.

Studies about: the effects of punishment, the economic nature of war, the role of information in the battles deciding the leader, the characteristics of mass attrition perpetrators and effects of the existing national criminal systems on such crimes, planning the operations to stop the mass attrition, doctrinal views of deterrence theory as a part of criminal law, internal conflict and rebellion, criminal profiles of perpetrators of mass attrition and insurgency, managing the fear of the perpetrators at the time of the crime and the fear of punishment as a deterrent prerequisite. The paper starts with the comparison of the role of the criminal justice system in controlling the conduct of war in particular countries. Stable democracies with strong institutions are able to guarantee that all citizens are protected by domestic criminal law and enemy country citizens by international law - during the war. Failed states with weak criminal justice system do not apply the same rules for each and every group in society. Instead, parts of their own population – civilians are seen as external enemies, and attacked by lethal military force by the state or by the communities within the state trying to become a state – which leads to the criminalization of the war as a whole. Political and military elites implement through mass attrition their policies and strategies which can be considered as crime by international law. In the situations where internal mediation shows no success, criminal justice system role in crime deterrence can be achieved only with some sort of international military intervention (including the one supported by the victim). Intervention, as a means of informal sanction, aims to neutralize, suppress and deter perpetrators and enables international tribunals to work.

Key words: international criminal law, deterrence, deterrence theory, mass attrition.